Pedagogická fakulta
Faculty of Education
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
University of South Bohemia in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Přínos dalšího vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami

Vypracovala: Blanka Kopecká
Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Jiří Kressa, Ph.D.

České Budějovice 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 11. 4. 2022 Blanka Kopecká

Poděkování

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. et Mgr. Jiřímu Kressovi, Ph.D. za cenné rady, odborné vedení, ochotu a vstřícnost při zpracování mé bakalářské práce. Děkuji střednímu odbornému učilišti za informace a spolupráci.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá problematikou žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (SVP). Cílem práce je zjistit, jak jsou tito žáci připraveni na budoucí povolání, jaké výhody jim přinese, pokud budou mít více výučních listů a proč je další vzdělávání těmto žákům doporučováno. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část je zaměřena na žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, možnosti vzdělávání těchto žáků, podpůrná opatření a stručnou charakteristiku mentální retardace, specifických poruch učení a ADHD. V praktické části je kvalitativním výzkumným šetřením vytvořeno několik případových studií. Ty vznikly na základě dlouhodobého pozorování a rozhovorů se žáky, učiteli a speciálním pedagogem. V závěru jsou případové studie analyzovány a zodpovězeny výzkumné otázky.

Klíčová slova: žáci**,** SVP, profesní příprava, výuční list, kazuistika

ABSTRACT

The Bachelor Work engages in students with special education needs (SEN). The aim of this work is to find out how these students are got ready for their future job, what advantages can be brought by having more vocational certificates and why the future education is required to students with SEN. This work is divided into two parts – theoretical and practical. The theoretical part is focused on students with SEN, possibilities of their education and a system of support. It also includes a brief profile of mental retardation, special education needs and ADHD. In the practical part there are several case studies made by quality research investigation. The case studies were based on a long-time observation and interviews with students, teachers and a special-education teacher. Analyses of the case studies and answers for research questions are placed in the conclusion of this work.

Key words: students, special education needs (SEN), vocational training, vocational certificate, case study

Obsah

ÚVOD 8

TEORETICKÁ ČÁST 9

1 Žáci se speciálními vzdělávacími potřebami 9

1.1 Definice pojmu 9

1.2 Začleňování žáků 10

2 Možnosti vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami 14

2.1 Předprofesní a profesní příprava žáků se SVP 15

3 Charakteristika žáků se SVP 18

3.1 Mentální retardace 18

3.1.1 Profesní uplatnění osob s mentální retardací 21

3.2 Specifické poruchy učení 22

3.3 ADHD a poruchy chování 24

Shrnutí teoretické části 27

PRAKTICKÁ ČÁST 28

4 Cíl práce 28

4.1 Metodologie 28

4.2 Výzkumné otázky: 29

4.3 Popis školy 29

4.4 Profesní příprava žáků na středním odborném učilišti 31

4.4.1 Kazuistika č. 1 32

4.4.2 Kazuistika č. 2 36

4.4.3 Kazuistika č. 3 39

4.4.4 Kazuistika č. 4 42

4.5 Analýza výsledků případových studií 45

4.6 Analýza výzkumných otázek 47

4.7 Diskuze 49

ZÁVĚR 51

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY 52

PŘÍLOHY 56

ÚVOD

Bakalářská práce je zaměřena na žáky se speciálními vzdělávacími potřebami (dále SVP) a jejich přípravou na budoucí povolání na středním odborném učilišti. V posledních letech je na středním odborném učilišti nabízena žákům možnost dalšího vzdělávání. Tuto nabídku využívá stále více žáků, kteří nastupují na další obor. Cílem práce je zjistit, jaké možnosti jim druhý obor přinese.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část práce přibližuje čtenáři základní poznatky o SVP, seznamuje s eventualitou podpůrných opatření a možnostmi vzdělávání žáků se SVP. Cílem praktické části je zjistit, zda jsou žáci připraveni na budoucí povolání a jestli je pro žáky přínosné, pokud mají více výučních listů. Přínosem se zde rozumí, jestliže žáci, kteří se rozhodnou pro studium jiného oboru, získají určité výhody při volbě budoucího povolání, případně jakých dalších benefitů se jim dostává při vyučení více oborů. Pokud se žák rozhodne vystudovat další obor, nejedná se o zvýšení stupně vzdělání.

Teoretická část bakalářské práce je rozdělena do tří kapitol. První kapitola objasňuje, kdo jsou žáci se SVP a proč je pro tyto žáky přínosné inkluzivní vzdělávání. Druhá kapitola pojednává o možnostech vzdělávání žáků se SVP od předškolního vzdělávání až po středoškolské. Třetí kapitola je zaměřena na charakteristiku žáků se SVP. Cílovou skupinou jsou žáci se specifickými poruchami učení, žáci s mentální retardací a žáci s ADHD a problémovým chováním.

Následná praktická část se zabývá přípravou žáků na budoucí povolání na středním odborném učilišti. V úvodu praktické části je objasněn cíl závěrečné práce. Jsou vytvořeny výzkumné otázky, které budou analyzovány pomocí kvalitativního výzkumného šetření. Na základě pozorování, rozhovorů a spolupráce se speciálně pedagogickým centrem je vytvořeno několik případových studií žáků, jejichž analýzou jsou zodpovězeny výzkumné otázky.

TEORETICKÁ ČÁST

1 ŽÁCI SE SPECIÁLNÍMI VZDĚLÁVACÍMI POTŘEBAMI

1.1 Definice pojmu

Za žáky se speciálními vzdělávacími potřebami jsou podle aktuálního znění odst. 1 § 16 *školského zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), v platném znění považovány osoby, kterým „v naplnění jejich vzdělávacích možností brání překážky spočívající zejména v jejich zdravotním stavu nebo životních podmínkách* (Zákon č. 561/2004 [online]).

Pravidla vzdělávání na základní škole upravuje *vyhláška č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky v platném znění*. Tito žáci mají nárok na bezplatné poskytování podpůrných opatření, jež pozitivně ovlivňují jejich vzdělávání (Vyhláška č. 48/2005 [online]).

Vyhláška 27/2016 Sb. upravuje pravidla pro vzdělávání žáků se SVP. Před novelizací této vyhlášky byli podle Pipekové (2010, s. 13) považováni za žáky se speciálními vzdělávacími potřebami žáci se zdravotním postižením, zdravotním znevýhodněním a žáci se sociálním znevýhodněním. Za žáky se **zdravotním postižením** lze uznávat všechny žáky s jakýmkoliv tělesným, zrakovým, sluchovým či mentálním postižením, dále žáky s poruchou autistického spektra, narušenou komunikační schopností, specifickými poruchami učení nebo chování, ale také žáky mimořádně nadané. **Žáci zdravotně oslabení**, dlouhodobým onemocněním a lehčími zdravotními poruchami vedoucími k poruchám učení a chování jsou řazeni do kategorie žáků se zdravotním znevýhodněním. Mezi žáky se **sociálním znevýhodněním** patří žáci, kteří pocházejí z rodinného prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením, jsou ohroženi sociálně patologickými jevy, s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou a žáci v postavení azylantů a účastníků řízení o udělení azylu. Dnes se plně užívá výraz SVP. Naproti tomu Lechta (2016) ačkoliv termín „žáci se speciálními vzdělávacími potřebami“ respektuje, ve své monografii jej nepoužívá, nejen proto, že

i nepostižení žáci mají své individuální potřeby, ale zároveň ví, že v každé zemi má tento pojem různý výklad či je jinak definován a z toho důvodu používá termín postižení, narušení, ohrožení (PNO). Za postižení lze považovat trvalý stav, bez možnosti jakékoliv změny (ireparabilní stav), který zasahuje kognitivní komunikační či emocionální oblast. U narušení není stav trvalý a může dojít k nápravě a ohrožení lze definovat jako dlouhodobé působení nepříznivých sociálních psychických nebo biologických faktorů (Vašek, 2003, in Lechta 2016).

1.2 Začleňování žáků

Žáci se speciálními vzdělávacími potřebami mohou mít při začleňování do intaktní společnosti nemalé problémy. Je důležité, aby tyto děti přicházely do kontaktu se svými vrstevníky již v předškolním vzdělávání a nedocházelo k jejich izolaci. Následky toho si mohou nést lidé s postižením do dospělosti. Nejčastěji se jedná o špatné navazování kontaktů, hledání přátel, sexuální vztahy s opačným pohlavím a v neposlední řadě problémy při zařazení do praktického života a profesní kariéry (Lechta, 2016).

Za velmi významnou lze považovat *Úmluvu o právech osob se zdravotním postižením*, která vstoupila v platnost 3. května 2008. Zde je možné nalézt všechna práva a možnosti osob se zdravotním postižením a zajistit jejich dodržování. Jednou z důležitých částí je článek 24, který se týká vzdělávání žáků se zdravotním postižením a je zde zmíněno především právo na kvalitní, rovnoprávné, bezplatné vzdělávání v místě kde žijí, možnost úprav dle individuálních potřeb a poskytnutí nezbytné podpory při vzdělávání. Dále je zde preferováno zaměření na rozvoj osobnosti, nadání a kreativity v co největší možné míře a účinné zapojení osob do společnosti (Sdělení č. 10/2010 Sb. m. s. [online]).

Kaleja (2014) je přesvědčen o rovnosti v důstojnosti a právech mezi postiženými jedinci a lidmi bez postižení a jak uvádí dále, v **inkluzivním přístupu** jsou tedy lidé s postižením začleňováni do veškerých činností jako zdraví jedinci, v případě nutnosti jim však může být poskytnuta přiměřená pomoc. Zde dochází k zásadním odchylkám od integrace. Žáci jsou na rozdíl od integračního

vzdělávání, kdy se u žáků se speciálními vzdělávacími potřebami využívají především specifické metody a pomůcky vzděláváni v běžných školách s nepostiženými spolužáky, kde jsou pokud možno využívány běžné vzdělávací metody. Pojem **sociální integrace** vysvětluje Slowík (2016, s. 31) jako „proces rovnoprávného začleňování do společnosti.“ Opakem může být segregace, kdy dochází ke společenskému vyčlenění. Postižený člověk se integruje celý život. Ať už se jedná o integraci do běžných škol, do profesní kariéry, kdy se může setkat s diskriminací, kvůli svému postižení či znevýhodnění, nebo se integruje do společnosti. Lechta (2016, s. 38) výstižně popisuje rozdíl mezi integrací a inkluzí, kdy „inkluzi přirovnává k cíli a integrace je cestou jak tohoto cíle postupně dosáhnout.“ Je důležité zmínit, že inkluzivní vzdělávání se týká širší populace, neboť sem patří i žáci se sociálním znevýhodněním, či žáci nadaní. Kaleja (2014) i Scholz (2007, in Lechta 2016) se shodují, že inkluzivní vzdělávání je přínosné i pro žáky bez postižení, u nichž dochází k uvědomění, že různorodost je normální a odlišné je samozřejmostí. Žáci jsou nenásilnou formou učeni vzájemné toleranci a respektu. Jak uvádí Bartoňová a kol. (2010), v posledních letech dochází k určitému zlepšení přípravy nejen budoucích učitelů, kdy se během studia rozšiřuje oblast výuky o základy speciální pedagogiky, ale i u stávajících učitelů, kteří se formou různých seminářů seznamují s nejnovějšími poznatky, které jim pomáhají v edukativním procesu a přípravou na inkluzivní vzdělávání. Podle Slowíka (2016) je však ještě dlouhá cesta k naplnění všech cílů inkluzivního vzdělávání. Problém vidí především ve vzájemné integraci mezi intaktní společností a postiženými osobami. S tímto názorem se shoduje i Vosmik (2018), který navíc udává, že společnému vzdělání brání i nedostatek kvalifikovaných pedagogů, málo zkušeností a v neposlední řadě i nízká finanční podpora.

Bartoňová a kol. (2010) se zaměřila na výzkumné šetření, jak probíhá inkluzivní vzdělávání v ostatních státech, konkrétně v Německu a Anglii. Ve výsledném šetření byly zjištěny určité rozdíly, kdy se jedná především o definici SVP, či přípravu učitelů na inkluzivní vzdělávání. V ČR školy stále nemají dostatečné množství kompenzačních pomůcek, častou překážkou jsou stavební bariéry ve školách a nemalým problémem jsou potíže při zpracování individuálních

vzdělávacích plánů pro žáky se SVP učiteli (Bartoňová et.al, 2010). V Německu si kladou za cíl připravit osoby se zdravotním postižením na stejné pracovní i společenské podmínky života jako u zdravých jedinců. V této zemi je důležitou společenskou povinností respektovat odlišnost a jinakost. Pedagogové jsou už během studií či následného vzdělávání připravováni na společné vzdělávání žáků. Bartoňová a kol. (2010) dále udává, že v Anglii je za jednu z nejdůležitějších věcí považována spolupráce s rodiči. Učitel musí kompletně informovat o školní práci žáka se SVP nejen rodiče, ale i vedení. Dochází zde k častým kontrolám ze strany Školní inspekce. Jedním ze základních dokumentů je Kodex (Special Education Needs Code of Practice,2001).

Společným znakem ve všech prověřovaných státech (Česko, Německo, Anglie) je ovšem snaha o začlenění všech žáků do běžného vzdělávacího proudu. Slowík (2016) upozorňuje na to, že k úspěšné integraci je důležitá nejen spolupráce učitelů s rodinou žáka, příslušným speciálně pedagogickým centrem či pedagogicko-psychologickou poradnou, ale též postoje, vstřícnost a kompetence učitele a v neposlední řadě prostředí školy, klima třídy a podpora při vzdělávání.

Podpůrná opatření

Možnosti poskytování podpůrných opatření upravuje *vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními potřebami a žáků nadaných v platném znění*, která mimo jiného podává přesnou definici pojmu podpůrná opatření, stanoví zásady jejich uplatňování, postup při poskytování, náležitosti zprávy a doporučení poradenských zařízení a organizaci vzdělávání. Podpůrná opatření poskytují nejen základní, ale i střední školy. Dělí se do pěti stupňů dle pedagogické, finanční a organizační náročnosti. Závisí na rozhodnutí rodičů, zda podpůrná opatření přijmou a jejich rozhodnutí musí být akceptováno.

Poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízení se řídí podle *vyhlášky č. 607/2020 Sb*., kterou se mění *vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů* (Vyhláška 607/2020 [online]). Součástí základních, středních či vyšších odborných škol jsou **školní poradenská pracoviště**. Služby v těchto pracovištích poskytuje výchovný poradce, který se

věnuje především problematice kariérového poradenství a pomáhá se začleněním žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Dále zde spolupracuje metodik prevence, který se především zabývá prevencí sociálně nežádoucích jevů. Některé školy disponují školním psychologem či speciálním pedagogem. Jejich náplní práce je vytváření systému včasné identifikace žáků s výukovými problémy a tvorba strategií pro prevenci výukových obtíží ve vztahu k reedukaci, předcházení všem formám rizikového chování včetně různých forem šikany a diskriminace. Dále se poradenská pracoviště zabývají podporou žáků nadaných a mimořádně nadaných a v neposlední řadě podporou vzdělávání a sociálního začleňování žáků s odlišného kulturního prostředí a s odlišnými životními podmínkami (Pipeková, 2010).

Další možností pomoci žákům se SVP jsou **školská poradenská zařízení**, kam se řadí pedagogicko-psychologické poradny a speciálně pedagogická centra. Jak uvádí Pipeková (2010, s. 57), zde se zabývají především komplexní psychologickou, speciálně pedagogickou a sociální diagnostikou za účelem zjištění příčin poruch učení, chování a dalších problémů ve vývoji osobnosti. Nabízí poradenskou činnost pro žáky ohrožené školní neúspěšností, poskytuje prevenci rizikového chování. Úzce spolupracuje se zákonnými zástupci a nabízí pro ně poradenskou činnost, ale poskytuje také konzultace pro pedagogické pracovníky. V kompetenci pedagogicko-psychologické poradny je vypracování podkladů pro odklad školní docházky či doporučení k integraci žáky. Kovářová a kol. (2015) zmiňuje jako cílovou skupinu těchto center děti a mládež se zdravotním postižením či znevýhodněním od 3 let do ukončení školní docházky. Tato centra jsou převážně součástí speciálních škol a zabývají se na žáky s konkrétním typem postižení. Pipeková (2010) navíc dodává, že jak v pedagogicko-psychologických poradnách tak také ve speciálně pedagogických centrech pracuje tým odborníků (speciální pedagog, psycholog, sociální pracovník) a jejich služby mají komplexní charakter.

Mezi podpůrná opatření lze zahrnout úpravu metod a forem vzdělávání žáků, organizaci vzdělávání (organizace výuky, volnočasových aktivit, prostorového uspořádání, práce s délkou vyučovací hodiny, délka přestávky, počet žáků ve

třídě nebo skupině…), individuální vzdělávací plán, plán pedagogické podpory nebo asistenta pedagoga. Jak uvádí Kendíková (2019, 39–40), **individuální vzdělávací plán** je sestavován pro žáky, kteří mají na základě rozhodnutí poradenského zařízení podpůrné opatření druhého až pátého stupně. U druhého stupně není vždy nutné využít IVP, zpravidla se žák vzdělává s podporou didaktických pomůcek. Pro vyšší stupně podpůrných opatření je plán sestavován pracovníky školy na základě doporučení školského poradenského zařízení. Spolupracuje na něm třídní učitel s ostatními učiteli a poradenští pracovníci školy na základě školských poradenských zařízení. Je důležité zmínit důležitost spolupráce a souhlasu zákonného zástupce, bez něhož by byl celý proces neuskutečnitelný. Povinností pracovníka poradenských zařízení je každoroční návštěva školy, kdy dochází ke kontrole dodržování a plnění podpůrných opatření. Individuální vzdělávací plán se může kdykoliv během školního roku měnit a doplňovat dle potřeb dítěte.

Asistent pedagoga je jedním z nejčastěji využívaných podpůrných opatření doporučovaných žákům se SVP. Náplní asistenta pedagoga je pomoc nejen při výuce, ale i přestávkách a školních akcích. Někteří rodiče zastávají mylnou domněnku, že asistent pedagoga má pomáhat pouze jejich dítěti a poskytovat mu veškerý čas během školní výuky, což někdy vede ke konfliktním situacím mezi učitelem a zákonným zástupcem dítěte. Hlavní činností asistenta pedagoga je pomoc při vzdělávání, výuce, ale i při přípravě na ni, pomoc se začleněním do školního kolektivu a při akcích pořádaných školou. Dobrý asistent by měl mít především kladný vztah k dětem s jakýmkoliv znevýhodněním, odpovídající znalosti k činnosti, kterou bude vykonávat (Kendíková, 2019).

2 MOŽNOSTI VZDĚLÁVÁNÍ ŽÁKŮ SE SPECIÁLNÍMI VZDĚLÁVACÍMI POTŘEBAMI

Podle Kalejy (2014) pouze jedna třetina osob s postižením dosáhne vyššího vzdělání než základního. Středního vzdělání dosahují spíše muži než ženy.

U mladistvých se speciálními vzdělávacími potřebami je náročné najít v některých regionech možnost dalšího vzdělávání, ale i profesního uplatnění.

Žáci s handicapem se začínají vzdělávat v běžných mateřských školách nebo ve školách pro děti s určitým druhem postižení. Podle Pipekové (2010) je nutné se v tomto období zaměřit na hrubou a jemnou motoriku, rozumový, citový a socializační vývoj, aby došlo k včasnému zachycení určitých odchylek a poruch.

Pokud je včas podchycena jakákoliv odchylka, která brání k nástupu do základní školy, je důležité odložit nástup dítěte do základní školy. K tomu je potřebné písemné vyjádření ze speciálně pedagogického centra. O odkladu rozhoduje ředitel školy a tyto žádosti jsou ve většině případů kladně vyřizovány. Dle Kendíkové (2013) mohou být tito žáci zařazeni do přípravných tříd. Žáci se SVP jsou často nevyzrálé a během roku stráveného v přípravné třídě dochází ke značnému pokroku při zařazování do školního kolektivu. Tyto třídy jsou zřizovány u základních škol speciálních. Jedná se o žáky se středně těžkým, těžkým a souběžným postižením více vadami a s poruchou autistického spektra.

Nástup do základní školy je důležitým mezníkem všech dětí. Většinou se jedná o radostnou událost, na kterou by dětem měly zůstat hezké vzpomínky. V některých případech se však může stát, že nejsou naplněna všechna očekávání. Vzdělávání žáků se SVP, které škola propagovala, není realizováno, není umožněn či plněn individuální vzdělávací plán, nejsou zohledňována vyjádření ze SPC či PPP nebo vázne komunikace mezi pedagogy a zákonnými zástupci. V těchto případech je doporučován přestup na jinou školu (Kendíková, 2013).

2.1 Předprofesní a profesní příprava žáků se SVP

Střední školství zajišťuje vzdělání úplné střední, úplné střední odborné a střední odborné. Někteří lidé se domnívají, že žáci se SVP navštěvují pouze odborná učiliště. Tito žáci se však mohou s určitou podporou vzdělávat i na gymnáziích či středních školách. Pravidla pro přijímání na střední školy je ukotveno v zákoně č. 561/2004 Sb. a § 59 odst. 1 říká, že: *„ke vzdělávání ve střední škole lze přijmout uchazeče, kteří splnili povinnou školní docházku nebo úspěšně dokončili základní vzdělávání před splněním povinné školní docházky, pokud tento zákon nestanoví*

jinak, a kteří při přijímacím řízení splnili podmínky při přijetí prokázáním vhodných schopností, vědomostí, zájmů a zdravotní způsobilosti.“ (Zákon č. 561/2004 Sb. [online])

„Pro žáky se SVP lze na středních školách vytvořit individuální vzdělávací plán, kde je určena zvláštní organizace výuky a délka vzdělávání při zachování obsahu a rozsahu vzdělávání stanoveného školním vzdělávacím programem. Vzdělávání je zajišťováno formou individuální či skupinové integrace“ (Bartoňová et al., 2013, s. 39). Jak zmiňuje Kaleja (2014) u žáků se SVP by se měla především zohlednit individuální práce se žákem, konzultace s vyučujícím, respektování pracovního tempa, redukce učiva, prodloužený čas, ústní zkoušení, mírnější forma hodnocení či jiné formy písemných testů.

Bartoňová a kol. (2010) udává, že se ředitelé snaží získat na své střední školy co největší počet nových žáků. Často přijímají žáky bez přijímacích zkoušek a to i se školním prospěchem ze základní školy, jenž neodpovídá předpokladům pro absolvování střední školy. Slabší žáci poté školu opouštějí frustrovaní a zklamaní. Vosmik (2018) i Bartoňová a kol. (2008) se shodně domnívají, že velkým přínosem a pomocí je kariérový poradce na základní škole. Kariérový poradce zjišťuje, zda má žák o obor vůbec zájem, zda je zdravotně způsobilý, či stanoví studijní předpoklady pro zvládnutí školy. Kariérové poradenství působí i jako prevence nevhodně zvolené školy a tím i předčasným odchodům žáka ze vzdělávacího institutu. Pančocha a kol. (2013) zmiňuje, že určitou roli zde hrají též rodiče žáka, a to jak v pozitivním tak negativním smyslu. Rodiče mohou být velkou podporou při výběru budoucího povolání, ale pokud pro ně samotné není vzdělání důležité, nevedou k tomu ani své děti.

Školy by se také měli zajímat o nabídky trhu práce, politiku zaměstnanosti ve svém regionu především proto, aby věděly, zda jejich absolventi najdou pracovní uplatnění. V posledních několika letech se mluví o úpadku učňovských řemesel a nekvalitním středoškolském vzdělávání, což může být právě následkem přijímání žáků bez studijních předpokladů.

Vzdělávání žáků se zdravotním postižením či znevýhodněním probíhá na odborných učilištích nebo praktických školách, které se též řadí do středního

školství. Jak udává Bartoňová a kol. (2010, s. 339) „cílem přípravy na středních školách, odborných učilištích a praktických školách je snaha o dosažení co možná nejvyššího stupně socializace.“

Podle přehledu kategorií dosaženého vzdělání lze vystudovat na praktické škole jednoletý či dvouletý **obor B, C** – ten poskytuje střední vzdělání. V těchto oborech získává absolvent manuální kompetence potřebné především v osobním životě. **V oboru J** získává absolvent též střední vzdělání bez výučního listu. **V oborech E** získává žák po ukončení dvouletého či tříletého vzdělávání výuční list. Tyto obory jsou vhodné pro žáky se zdravotním postižením či znevýhodněním a jsou zde nižší nároky na všeobecné vzdělání. Absolventi E oborů jsou připraveni vykonávat jednodušší pomocné práce. **Žáci H oborů** získávají výuční list (Bartoňová et al, 2013).

Jak uvádí obrázek č. 1, poměr nezaměstnaných je nejvyšší u absolventů středního vzdělání s výučním listem kategorie E, a to 16,8 %. Jejich uplatnění na trhu práce je nejobtížnější pro nedostačující úroveň vzdělanosti a připravenosti k výkonu náročnějších prací (infoabsolvent.cz [online]). Je dlouhodobě známo, že osoby s nízkou kvalifikací mají horší uplatnění na trhu práce. Oproti lidem se základním vzděláním je pro osobu disponující alespoň výučním listem v jakémkoliv oboru nalezení práce snazší, ale pokud se jedná o osobu se zdravotním postižením či znevýhodněním nastává určitá diskriminace těchto osob. Podporou pro ně je *§ 75 odst. 1 zákona č. 435/2004 o zaměstnanosti,* kdy *dostává zaměstnavatel příspěvek na zřízení pracovního místa pro osobu se zdravotním postižením. Pracovním místem zřízeným pro osobu se zdravotním postižením se rozumí pracovní místo, které zaměstnavatel zřídil pro osobu se zdravotním postižením na základě písemné dohody uzavřené s Úřadem práce. Na zřízení pracovního místa pro osobu se zdravotním postižením poskytuje Úřad práce zaměstnavateli příspěvek. Pracovní místo zřízené pro osobu se zdravotním postižením musí být takovou osobou obsazeno po dobu 3 let* (Zákon č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti [online]).

Míra nezaměstnanosti absolventů v ČR podle kategorie vzdělání (2018-2021)

Zdroj: *Nezaměstnanost absolventů* [online].

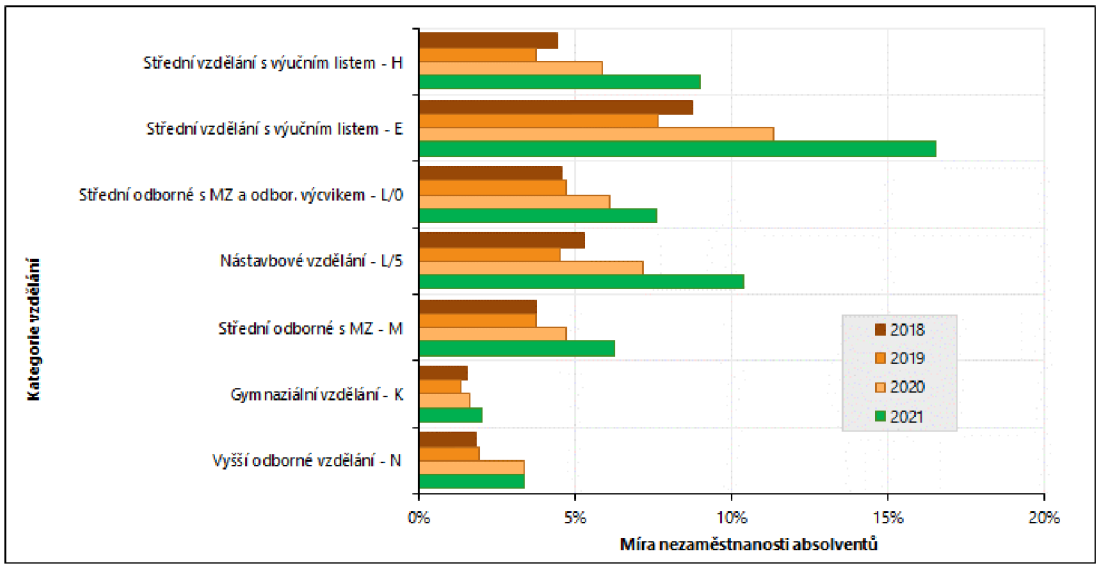

Obrázek č. 1

3 CHARAKTERISTIKA ŽÁKŮ SE SVP

Jak již bylo zmíněno výše, mezi žáky se SVP se řadí žáci se zdravotním postižením, žáci se zdravotním znevýhodněním a žáci se sociálním znevýhodněním. S ohledem na zaměření této práce není důležité zabývat se všemi kategoriemi, a proto jsou zde charakterizovány pouze žáci, kteří střední odborné učiliště navštěvují nejčastěji, tj. žáci s mentální retardací, žáci s poruchami učení a žáci s ADHD a poruchou chování.

3.1 Mentální retardace

Výchovou a vzděláváním osob s mentálním postižením se zabývá psychopedie. S tímto názvem se lze setkat pouze v ČR, jak píše Černá (2008) v ostatních státech se mluví o speciální pedagogice osob s mentálním postižením. Lze se setkat i s pojmy oligofrenie, slabomyslnost, mentální postižení či mentální zaostalost. Psychopedie je součástí speciální pedagogiky a řadí se mezi vědy humanitní. „Cílovou skupinou jsou lidé s mentální retardací, u nichž by záměrným,

speciálním působením mělo být dosaženo maximálně možného individuálního rozvoje osobnosti, nalezení optimálního místa ve společnosti a vytvoření podmínek pro kvalitní život.“ (Černá, 2008, s. 9–10). Valenta (2014, s. 22) uvádí, že v populaci žije cca 3 – 4 % osob s mentálním postižením. V porovnání s minulostí dochází k určitému nárůstu. Jednou z příčin může být kvalitní lékařská péče, která dokáže zachránit i dítě, které by dříve zemřelo hned po porodu. Definici mentální retardace uvádí shodně Bazalová (In Pipeková, J. 2006, s. 269–286) i Valenta (2014), kteří považují za mentálně retardované jedince, u kterých dochází k zaostávání vývoje rozumových schopností, k odlišnému vývoji některých psychických vlastností a k poruchám v adaptačním chování.

Černá (2008) zmiňuje definici podle speciálněpedagogického slovníku publikovanou v roce 1983 takto:

> Pojem mentální retardace se vztahuje k podprůměrnému obecně intelektuálnímu fungování osoby, které se stává zřejmým v průběhu vývoje a je spojeno s poruchami adaptačního chování. Poruchy adaptace jsou zřejmé z pomalého tempa dospívání, ze snížené schopnosti učit se a nedostatečné sociální přizpůsobivosti (s. 79).

Příčiny mentální retardace mohou být endogenní (vnitřní) nebo exogenní (vnější). Jak zmiňuje Švarcová (2006, s. 61) „vnitřní příčiny jsou dány geneticky a jsou zakódovány již v systémech pohlavních buněk, naproti tomu vnitřní příčiny jsou vzniklé vlivem prostředí, působí od početí, v průběhu těhotenství, během porodu a v poporodním období. Exogenní faktory nemusí být příčinou poškození mozku plodu.“ Podle doby působení lze rozdělit na příčiny prenatální, perinatální a postnatální. Jako důležitý faktor při poškození v prenatální období uvádí Langer (1996) různé fyzikální a chemické zásahy do normálního vývoje organismu a to hlavně drogy, alkohol, chemikálie a některé léky, které působí negativně na vývoj plodu. V perinatálním období může dojít k organickému poškození mozku, mechanickému poškození mozku při porodu. Po porodu může dojít k infekčnímu onemocnění mozku, k encefalitidám a meningitidám. Černá (2008) píše, že u lidí s mentální retardací se vyskytuje velká rozmanitost týkajících se příčin vzniku mentální retardace jejích možných kombinací. Vágnerová (2008) dodává, že mentální retardace je trvalá, pomocí výchovných, výukových nebo terapeutických prostředků však může dojít alespoň k mírnému zlepšení. Smyslem

a cílem vzdělávání těchto žáků je podle Zezulkové (In Kaleja, M. 2014, s. 111-112) „jejich vybavení souborem klíčových kompetencí na úrovni, která je pro ně dosažitelná a umožní jim efektivně a odpovídajícím způsobem jednat v různých situacích.“

Ke klasifikaci mentální retardace se v České republice používá 10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí (**MKN-10**), kterou vydala Světová zdravotnická organizace. Ta člení mentální retardaci do šesti stupňů (Šiška, 2005):

F 70 – lehká mentální retardace (IQ 69–50) – v batolecím věku lze pozorovat mírné opoždění psychomotorického vývoje, v předškolním věku jsou problémy viditelnější – malá slovní zásoba, opožděný vývoj řeči a komunikativních dovedností, vady řeči. Během nástupu do školy dochází k nejvýraznějším problémům – chybí logické myšlení, problémy jak v hrubé tak v jemné motorice. Žáci jsou vzděláváni v praktických školách, může dojít i k integraci do hlavního vzdělávacího proudu, většinou však s některým z podpůrných opatření. Osoby s lehkým mentálním postižením mohou zvládnout jednoduchý učební obor na odborném učilišti či praktické škole (Pipeková, 2006).

F 71 – středně těžká mentální retardace (IQ 49–35) – jak shodně uvádí Slowík (2016) i Bazalová (In Pipeková, J. 2006, s. 269–286) značný opožděný vývoj nastává už v dětství. U hrubé i jemné motoriky zůstává celková neobratnost trvalá, je zde viditelná emocionální labilita a nepřiměřené afektivní reakce. Většina osob však může dosáhnout částečné samostatnosti a nezávislosti. Je možné i přiměřeného vzdělání, v dospělém životě je však potřebná určitá míra podpory v běžném životě. Pracovní zařazení je nejčastěji v chráněných dílnách.

Kategorie F 72 – F 79 není pro zaměření bakalářské práce prioritní, proto je zde uvedena jen stručná definice.

F 72 – těžká mentální retardace (IQ 34–20) – potřebná soustavná pomoc a podpora

F 73 – hluboká mentální retardace (IQ 19 a níže) – těžké omezení motoriky, neschopnost sebeobsluhy

F 78 – jiná mentální retardace – stanovení stupně mentální retardace je nesnadné pro přidružená postižení (nevidomí, neslyšící, nemluvící, těžké poruchy chování, autismus)

F 79 – nespecifikovatelná mentální retardace – mentální retardace je prokázána, pro nedostatek informací však není možné zařazení

3.1.1 Profesní uplatnění osob s mentální retardací

Osoby s mentálním postižením mají při výběru profesní orientace ztížené podmínky nejen pro omezené možnosti vzdělávání, ale též pro budoucí profesní uplatnění, které je u absolventů praktických škol či učilišť v některých případech téměř nereálné. Jak zmiňuje Vágnerová (2008, s. 304): „menší manuální zručnost omezuje výběr možného pracovního zařazení.“ Při výběru profesního uplatnění žáka s mentální retardací je třeba brát v úvahu především jeho zájmy, což může být u některých jedinců problém, jelikož jeho zájmy jsou nestálé a často měnící. Již na praktických školách je přínosné vytvářet u dětí pracovní návyky v rozličných oblastech lidské činnosti a tím je vést ke kladnému vztahu k práci. U některých vzdělávacích oborů je nezbytné disponovat alespoň některými s profesních předpokladů pro danou profesi, s čímž může často pomoci školní kariérový poradce, který zhodnotí školní vědomosti, schopnosti a návyky daného žáka, mělo by však být také zohledněno i přání žáka, poněvadž při nevhodně zvoleném výběru povolání může dojít k negativním reakcím (Lechta, 2016). Šiška (2005) udává jako nejtěžší období pro osoby s mentální retardací mezi ukončením vzdělání a hledáním zaměstnání. Pro tyto osoby je i málo placené zaměstnání určitým vstupem do světa dospělých. Proto se v rozvinutých zemích pořádají přípravné kurzy pro osoby s mentálním postižením. Dobrovolníci pomáhají těmto osobám převést získané dovednosti do pracovní sféry a hlavně je začlenit do intaktní společnosti. Osoby s mentální retardací mají raději klidné prostředí, neradi se seznamují s novým prostředím a novými lidmi. Velkým přínosem jsou pro ně chráněné dílny, kde je prostředí i pracovní náplň přizpůsobena možnostem a dovednostem těchto osob (Vágnerová, 2008). Pokud však dochází ke spolupráci, vzájemné informovanosti a společným postupům speciálněpedagogickým, psychologickým, sociálním, právním, ekonomickým ale

i lékařským je zde předpoklad úspěšného vzdělání žáka s mentální retardací a jeho následného uplatnění bez diskriminačních bariér (Hučík, J., In Lechta, V., 2016).

3.2 Specifické poruchy učení

V odborné literatuře se lze setkat i s pojmy **specifické vývojové poruchy učení a chování, specifické poruchy učení či vývojové poruchy učení.** Jak udává Bartoňová (2018) pod tyto pojmy se řadí **dyslexie, dysgrafie, dysortografie, dyskalkulie** a ryze české názvy **dysmúzie, dyspinxie** a **dyspraxie**. Jak vysvětluje Zelinková (2003), předpona **dys**- znamená nějaký rozpor, deformaci v případě poruch učení vyznačuje přípon dys- nedostatečný či nesprávný vývoj dovednosti. Jak píše Pokorná (2010) poruchy učení negativně ovlivňují rozvoj osobnosti dítěte, ale i samotný proces vzdělávání. Souhlasný názor sdílí i Slowík (2016) a navíc dodává, že u integrovaných žáků se SVP se jedná o nejčastější druh znevýhodnění.

Základní charakteristika pojmů:

- Dyslexie – porucha čtení
- Dysgrafie – porucha psaní
- Dysortografie – porucha pravopisu
- Dyskalkulie – porucha matematických dovedností
- Dyspraxie – porucha osvojování a provádění volních pohybů
- Dyspinxie – porucha kreslení
- Dysmúzie – porucha hudebních dovedností

Jak shodně uvádí Bartoňová (2018) i Zelinková (2003) ačkoliv se specifické poruchy učení mohou objevit u dětí s mentální retardací, senzorickým postižením, poruchami chování či kulturní odlišností nejsou primárně spojeny s těmito podmínkami. Odborníci se shodují, že pokud má dítě vývojovou poruchu učení, není za školním prospěchem snížený intelekt. Vašutová (2008) navíc

dodává, že v některých případech je u dětí naopak zjištěn průměrný až nadprůměrný inteligenční kvocient.

Počty žáků s poruchami učení se v posledních letech ve třídách zvyšují, v některých případech bývají doprovázeny hyperaktivitou, nepozorností a impulsivitou. Většinou se všechny symptomy prolínají a během dětství a dospívání se projevují ve střídavé intenzitě (Bartoňová, M. In Kaleja, M, 2014, s. 28-67).

Za hlavní příčinu vzniku vývojových poruch učení bylo dříve považováno drobné poranění mozku, kdy došlo k lehké mozkové dysfunkci (LMD). Jak uvádí Pokorná (2008) rozdílnost názorů odborníků je značný. Někteří odborníci přisuzují příčiny vnějším faktorům, a to v rodinném prostředí, jako jsou vysoké nároky rodičů, nedůvěra okolí ve schopnosti dítěte, ale i sociální status rodiny, tak i ve školním prostředí, kdy dochází k nevhodné strategii učení nebo špatné zvolené metodice vyučování.

Stejně jako u mentální retardace se používá 10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí a užívá následné číslování:

F 81 Specifické vývojové poruchy školních dovedností

F 81.0 – specifická porucha čtení

F 81.1 – specifická porucha psaní

F 81.2 – specifická porucha počítání

F 81.3 – smíšená porucha školních dovedností

F 81.8 – jiné vývojové poruchy školních dovedností

F 81.9 – vývojová porucha školních dovedností nespecifikovaná

Při výběru střední školy upřednostňují žáci s poruchami učení spíše učňovské obory. Jak udává Pokorná (2010), žáci se domnívají, že jejich nedostatky zde nebudou tak nápadné a ačkoliv jeho inteligence může být nadprůměrná, nelze opomenout fakt, že i u většiny učebních oborů je důležitý český jazyk či matematika. Žáci budou vždy potřebovat přečíst různé návody, umět se orientovat v nákresech či zvládnout jednoduché počty. Podle Portešové a kol.

(2014) je při výběru povolání důležité zohlednit i silné stránky jedince a jeho zájem o učení. Během studia je též důležitá sebedůvěra a nadšení pro daný obor. Při přechodu na střední školu je nejobtížnější zvyknout si na nový způsob výuky. Už se nedostává tolik času na opakování látky a učitelé spíše preferují schopnost rychlého zpracování zadaných úkolů. Žáci se SPU poté mohou být pro pomalé tempo považováni za málo snaživé či málo motivované pro studium. Tito žáci mají velké problémy při písemné práci s rozvržením času, je pro ně ale také náročnější připravit se na zkoušení většího rozsahu. (Michalová, 2001). Nadále je však třeba i u dospívajících žáků věnovat prostor pravidelnému nácviku čtení a psaní, byť jen malého rozsahu a ověřování porozumění. U matematických dovedností je třeba se zaměřit na základní početní jednotky – sčítání, odčítání, násobení a dělení.

3.3 ADHD a poruchy chování

Podle 10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí se poruchy chování a emočních poruch dělí na:

- **F90 – hyperkinetické poruchy** (ADHD, hyperkinetická porucha chování)
- **F91 – poruchy chování** (porucha socializace, opoziční vzdorovité chování)
- **F92 – smíšené poruchy chování a emoční poruchy** (depresivní porucha chování)
- **F93 – emoční poruchy se začátkem specifickým pro dětství** (separační úzkost, fobická úzkostná porucha)
- **F94 - poruchy sociálního fungování se začátkem specifickým pro dětství a dospívání** (elektivní mutismus)
- **F95 – tikové poruchy** (přechodná tiková porucha, chronická motorická nebo vokální tiková porucha)
- **F98 – jiné poruchy chování** (Lechta, 2016, s. 363)

Diagnóza ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder) – porucha pozornosti s hyperaktivitou a ADD (Attention Deficit Disorder) – porucha pozornosti bez hyperaktivity je v poslední době jednou z nejčastěji diagnostikovaných neurovývojových poruch u dětí a mládeže. Zahrnuje kombinaci nadměrné aktivity, impulzivity a nepozornosti, která se projevuje v průběhu vývoje dítěte v podobě oslabení v oblasti kognitivních exekutivních a percepčně-motorických funkcí. Ačkoliv příčiny nejsou stále objasněny, odborníci přikládají největší váhu dědičnosti a biologickým faktorům. Současné studie ukazují, že na rozvoji ADHD se podílí hlavně dysfunkční geny pro dopaminové receptory, ale také mnoho dalších, včetně faktorů environmentálních (Ptáček, 2018). Výzkumy dokazují, že pokud má alespoň jeden z rodičů diagnostikovanou poruchu chování či ADHD, je velká pravděpodobnost přenosu této diagnózy na další generaci (Paclt, 2007, in Hutyrová et al, 2019).

Diagnózu stanoví vždy odborník po několika návštěvách klienta. Analýzou těchto vyšetření lze určit, zda se jedná o poruchu pozornosti s hyperaktivitou či nikoliv. Mezi hlavní symptomy patří hyperaktivita, impulsivita a nepozornost. Ke snazšímu určení diagnózy pomáhají odborníkům určité projevy u každého ze symptomů. Je důležité zmínit, že pokud se jedná o diagnózu ADHD symptomy se musí projevit do dvanácti let věku dítěte. Během dospívání projevy ADHD přetrvávají, jen se mohou oproti dětství změnit symptomy. Podle longitudinálního sledování dětí s ADHD se problémy v dospělosti výrazněji objevují v zaměstnání a v partnerských a mezilidských vztazích (Andreánska, V., In Lechta, V., 2016). Jak navíc dodává Munden (2008), ADHD znepříjemňuje život dospělým jedincům, nadále přetrvává nedostatečná pozornost a tím dochází k potížím při pracovních jednání či častým chybám z nepozornosti. Chybovost se projevuje v počtech, pravopise, ale i při řízení vozidla, protože se snadno nechají odvést od činnosti, kterou právě dělají a na níž by se měli soustředit. Tito lidé jsou více roztržití, neumí plánovat, často u nich dochází k pozdním příchodům či zapomenutím na domluvenou schůzku, čímž dochází ke značnému společenskému propadu. Profesionální poradce nebo terapeut může pomoci dospělému s ADHD naučit se plánovat svůj život. Jedná se především

o dodržování rutin, vytváření seznamů pro různé úkoly a činnosti, použití kalendáře pro plánování událostí, přidělení zvláštního místa pro klíče, účty a papírování a rozdělení velkých úkolů na lépe zvládnutelné. Každá dobře zvládnutá činnost přináší jedinci pocit úspěchu (NIMH » Attention – Deficit/Hyperactivity Disorder [online].)

Poruchy chování se nejčastěji objevují v důsledku nedostatku zkušeností, kdy dítě neví jak se zachovat či používá chování ze svého primárního prostředí, které je však nepřijatelné. Dále se jedná o nedostatečné sociální dovednosti, neschopnost domyslet následky svého jednání, kdy jedinec jedná impulzivně, nebo se snaží zaujmout šaškováním, šikanováním nebo vymýšlením si, aby bylo přijato ostatními dětmi (Horňáková, M., In Lechta, V., 2016, s. 366). Jak udává Drtílková (2006) o hyperkinetické poruchy chování se jedná v případě, že se u dětí k hyperaktivitě, impulzivitě a poruchám pozornosti připojí i dlouhodobé projevy agresivity, rvačky, lhaní, krádeže a u dospívajících klientů asociální chování. Projevy poruch chování se vyznačují nejčastěji chováním nerespektujícím sociální normy a neschopností udržet přijatelné sociální vztahy. Lze rozdělit na poruchy chování ve vztahu k rodině, jako jsou konflikty, agresivita, krádeže a socializované poruchy chování, kde převládá negativní vztah k autoritám a ke škole (Hutyrová et al., 2019).

Podle Hutyrové a kol (2019) i Traina (1996) patří mezi nejčastější komorbidity u dětí s diagnózou ADHD **poruchy opozičního vzdoru, specifické poruchy učení, úzkostné poruchy, poruchy spánku, poruchy nálad** a vzniká **vyšší pravděpodobnost experimentů s návykovými látkami**. V neposlední řadě dochází k výskytu šikany, a jak udává Traine (1996, s. 78) „v dnešní době se lze se šikanou setkat ve všech typech školských zařízení a jsou jí ohroženy všechny děti. Dítě s ADHD je vystaveno většímu riziku; vzhledem ke své neschopnosti najít si přátele může začít ostatní šikanovat a stane-li se samo obětí šikany, není schopno vzdorovat a uzavře se do sebe.“ Podle Lechty (2016) má neřešená šikana závažné důsledky pro všechny zúčastněné.

Pokud se jedná o děti **s opozičním vzdorem**, jsou obtížné, vznětlivé, vzdorovité a negativistické.

Dalšími přidruženými projevy jsou **emoční problémy a obtíže v chování**. Děti jsou v tomto případě uzavřené, apatické, přecitlivělé, ale mohou být též agresivní, podrážděné, mohou trpět nízkým sebevědomím a depresemi (Train, 1996).

V náročném období dospívání, kdy se rodiče často domnívají, že jejich dítě nemůže ve svém životě dosáhnout jakýchkoliv cílů, ale ve svém nitru tajně doufají v dosažení alespoň nějakého úspěchu, jsou často svědky nenadálé proměny svého syna či dcery v úspěšného člověka. Člověka, který dokáže řídit auto, vystudovat vysokou školu a pracovat v oboru o kterém snil. Stojí za tím však tvrdá práce. Sami rodiče by to nezvládli. Jejich pravou rukou byli učitelé, výchovní poradci, terapeuti, ředitelé táborů, přátelé, jeden tvrdý instruktor, jeden ještě tvrdší instruktor autoškoly a nespočet dalších mentorů (ADDitude – ADD & ADHD symptom Tests, Signs, Treatment, Support [online]).

SHRNUTÍ TEORETICKÉ ČÁSTI

Cílem teoretické části bylo podat informace o žácích se SVP. Jednoduchou a snadno uchopitelnou formou je zde popsáno, jak se žáky pracovat, jaké mají možnosti vzdělávání, kde hledat pomoc v případě podezření na jakoukoliv poruchu či postižení, jaká podpůrná opatření mohou být žákům doporučena a mnoho dalších cenných rad při vzdělávání. Je zřejmé, že chyby nastávají jak v rodinném tak institucionálním prostředí, ale je důležité zmínit, že jde především o blaho dítěte a proto by mělo docházet ke vzájemné spolupráci všech zúčastněných, aby došlo k nejlepším předpokladům úspěšné socializace dítěte.

PRAKTICKÁ ČÁST

4 CÍL PRÁCE

Hlavním cílem bakalářské práce je zjištění, zda může být u žáků přínosné vyučení dalšímu oboru na učilišti. Dalším z cílů je i posouzení pro jaké žáky je vhodné. Z rozhovorů je možné stanovit, jaká pozitiva může žákům přinést další výuční list.

Každý jedinec si pozitivum dalšího studia vykládá po svém. Pro některé žáky se jeví jako pozitivum, že se ještě nemusí stát zodpovědnými pracujícími občany, pro jiné jsou vyhovující prázdniny a „prodloužení dětství." Z pohledu dospělého člověka či rodiče žáka je pozitivum především to, že po vyučení dalšího oboru mají žáci rozšířené spektrum možností při hledání zaměstnání.

Jedním z cílů bylo zaměření na profesní uplatnění žáků a zkusit zodpovědět otázku, jestli se žáci cítí dostatečně připraveni na budování pracovní kariéry.

4.1 Metodologie

Výzkumné šetření bylo prováděno pomocí kvalitativního výzkumného designu, kdy je podle Gavory (2010, s. 36) hlavním cílem „porozumět člověku a především chápat jeho vlastní hlediska, protože každý člověk nebo skupina lidí je jedinečná."

V tomto kvalitativním výzkumu je použita kombinaci metod rozhovorů a pozorování. Respondenty výzkumného šetření byli vybraní žáci, kteří v letošním roce dokončí vzdělávání a získají druhý výuční list. U žáků jsem preferovala strukturovaný rozhovor, tedy předem připravené otázky. Je důležité zmínit, že se všemi žáky, se kterými byly prováděny rozhovory, jsem se nesetkala osobně poprvé, znají mě jako učitelku odborného výcviku. Proto nebylo těžké navázat s těmito žáky kontakt a požádat je o krátký rozhovor, s čímž všichni souhlasily. V neposlední řadě bych chtěla zmínit, že ačkoliv se jedná ve všech případech o zletilé žáky, měla jsem souhlas i od rodičů těchto žáků. Probíhalo participační

longitudinální pozorování. Rozhovory byly uskutečněny s učiteli odborného výcviku, se speciálním pedagogem ze SPC, jež se školou spolupracuje.

Je zde vytvořeno několik případových studií, které jsou následně analyzovány. Jak udává Hendl (2016, s. 102) „ v případové studii jde o detailní studium, kde sbíráme velké množství dat od jednoho nebo několika málo jedinců.“

4.2 Výzkumné otázky:

1. **Jak jsou žáci připraveni na budoucí povolání**
    a) Zjistit názory učitelů odborného výcviku na profesní přípravu žáků na smluvních pracovištích školy
    b) Zjistit s jakými problémy se na smluvních pracovištích žáci setkávají
2. **Jaká pozitiva vidí žáci, pokud budou vyučeni ve dvou oborech?**
3. **Kterým žákům je další studium doporučováno?**

4.3 Popis školy

V praktické části jsem se zaměřila na profesní přípravu žáků se SVP. Střední odborné učiliště, kde bylo prováděno výzkumné šetření, se nachází v jihočeském kraji a poskytuje se zde střední vzdělání s výučním listem. Délka studia je u většiny oborů 3 roky. Dvouleté studium je možné u učebního oboru Zahradnická výroba. V současné době navštěvuje učiliště přes 200 žáků. Převážnou část tvoří žáci s lehkou až středně těžkou mentální retardací, žáci s poruchami učení a chování a v ojedinělých případech se jedná o žáky se sluchovým postižením či postižením tělesným. Každoročně opustí školu bez dokončení vzdělání přibližně 1 % žáků. Ve většině případů se jedná žáky s výchovnými problémy nebo o žáky ze sociálně znevýhodněných rodin. Dochází k záškoláctví a následná velká absence žáků vede k ukončení studia.

Na učilišti působí nejen výchovný poradce, metodik prevence či kariérový poradce, jak je v dnešní době pravidlem na ostatních školách, ale škola disponuje

též školním psychologem a sociálním pedagogem. Ti pomáhají především odbornou činností v rámci psychologického poradenství. Probíhá zde odborná pedagogická péče s ohledem na výchovu a vzdělávání žáků s mentální retardací a jsou poskytovány konzultace zákonným zástupcům a pedagogickým pracovníkům.

U všech E oborů (viz tabulka č. 1) jsou upravené učební plány, tj. snížená dotace teoretického vyučování a posílená dotace hodin praktické výuky. U žáků není vyžadována výuka cizího jazyka. Teoretická výuka je zaměřena na všeobecně vzdělávací předměty (český jazyk, matematika, občanská nauka, ICT, a tělesná výuka) a dále na odborné předměty. Praktická výuka probíhá 3 dny v týdnu na odborných učebnách v místě učiliště nebo na smluvních pracovištích. Jsou zde splněny i určité podmínky vzdělávání žáků se SVP, jako je snížený počet žáků ve třídě, učitelé se speciálněpedagogickou kvalifikací, pracovní sešity, které odpovídají úrovni rozumových schopností žáků (především pro žáky s lehkou mentální retardací) nebo kompenzační či speciálně didaktické pomůcky. Při vzdělávání je přihlíženo a respektováno individuální pracovní tempo žáka, které je často omezené.

Nabídka učebních oborů na středním odborném učilišti

KÓD A NÁZEV VZDĚLÁVACÍHO OBORU	***ŠKOLNÍ VZDĚLÁVACÍ PLÁN***	***DÉLKA STUDIA***
33-51-E/01 STROJÍRENSKÉ PRÁCE	ŠVP: Práce v autoservisu	3 roky
33-56-E/01 TRUHLÁŘSKÁ A ČALOUNICKÁ VÝROBA	ŠVP: Čalounická výroba	3 roky
	ŠVP: Truhlářská výroba	3 roky
75-41-E/01 PEČOVATELSKÉ SLUŽBY	ŠVP: Pečovatelské služby	3 roky
66-51-E/01 PRODAVAČSKÉ PRÁCE	ŠVP: Prodej smíšeného zboží	3 roky
29-51-E/01 POTRAVINÁŘSKÁ VÝROBA	ŠVP: Řeznicko-uzenářská výroba	3 roky
	ŠVP: Cukrářská výroba	3 roky
65-51-E/01 STRAVOVACÍ A UBYTOVACÍ SLUŽBY	ŠVP: Kuchařské práce	3 roky
36-67-E/01 ZEDNICKÉ PRÁCE	ŠVP: Zednické práce	3 roky
41-52-E/02 ZAHRADNICKÁ VÝROBA	ŠVP: Zahradnická výroba	2 roky

Tabulka č. 1

4.4 Profesní příprava žáků na středním odborném učilišti

Jak již bylo zmíněno, žáci vykonávají odborný výcvik na odborných učebnách, které jsou moderně vybaveny pro veškeré obory a na smluvních pracovištích školy. Příprava na budoucí profesní dráhu probíhá pod dohledem učitelů odborného výcviku. V mnoha případech žáci pracují s kmenovými zaměstnanci podniku, kteří pomáhají žákům co nejvíce přiblížit reálný pohled na zvolené budoucího povolání. Někteří zaměstnanci zaujímají k žákům ambivalentní postoje a v ojedinělých případech se jedná i o úplné odmítnutí s určitým žákem spolupracovat ale ve většině případů dochází ke vzájemné spolupráci a respektu jak ze strany žáků k potenciálnímu zaměstnavateli tak ze strany zaměstnanců vůči toleranci určitého znevýhodnění žáka.

Pokud se žák rozhodne navštěvovat střední odborné učiliště, vede ho k tomu několik rozličných důvodů. U některých z těchto žáků se projeví manuální zručnost a jejich nadšení pro budoucí profesi, která je dovede ke zdárnému ukončení studia. Naproti tomu se můžeme setkat se žáky, kteří nastoupili na

obor, jež je vůbec nezaujal. Mnohé patnáctileté děti nejsou schopny posoudit, jakému oboru by se chtěly v praktickém životě věnovat, někteří nastoupí na obor, který jim vybrali rodiče, jiným je zcela jedno na který obor nastoupí – jde jim pouze o výuční list.

Část žáků se po ukončení studia rozhodne vystudovat ještě jeden obor. V posledních letech je mezi žáky toto rozhodnutí velmi rozšířené a střední odborné učiliště tuto volbu poskytuje. Jedná se o žáky, které původní obor nezaujal a dnes už ví, že by se chtěli věnovat jiné profesi. Jsou zde také žáci, kterým další vzdělávání doporučí pedagogicko-psychologická poradna (PPP) či speciálně pedagogické centrum (SPC). Ale k dalšímu studiu nastupují též žáci, kteří se ještě necítí na nástup do praktického života.

V rámci pozorování a rozhovorů vznikly kazuistiky žáků odborného učiliště, kteří už mají výuční list a v současné době se vzdělávají ve třetím ročníku dalšího oboru. V kazuistikách jsou zpracovány rozhovory se SPC, učiteli odborného výcviku prvního a druhého oboru vzdělávání a samotnými žáky.

4.4.1 Kazuistika č. 1

Dívka, 21 let

Rodinná anamnéza

Dívka vyrůstá v úplné rodině, oba rodiče mají střední vzdělání s výučním listem, matka pracuje jako prodavačka, otec pracuje jako truhlář. Dívka má jednoho sourozence – bratra, který v současné době navštěvuje základní školu, kde má průměrné výsledky. V pěti letech se rodina přistěhovala do ČR ze Slovenska. Rodiče se dětem dostatečně věnují, několikrát za rok navštěvují příbuzné na Slovensku. Dochází však k určité separaci od ostatních spolužáků a kamarádů. Většinu volného času tráví dívka s rodiči a bratrem. Rodiče si nepřejí, aby se dívka ve volném čase stýkala se svými vrstevníky, poněvadž se domnívají špatného vlivu kamarádů na dívku. Dívka ráda pomáhá v domácnosti s vařením i úklidem. Pokud je však nucena k práci, která jí nebaví, stává se výbušnou a odmlouvající. Týká se to především učení a jakýchkoliv školních příprav.

Osobní anamnéza

Těhotenství matky probíhalo bez komplikací. Porod proběhl přirozenou cestou ve 39. týdnu těhotenství. Dívka nastoupila do mateřské školy v pěti letech. Do té doby se o ni starala matka. Rodiče se po přistěhování s nikým nestýkali, dívka proto komunikovala většinou jen s rodiči, kde byl stále upřednostňován slovenský jazyk. Po příchodu do MŠ nastala pro dívku jazyková bariéra. Pro celkovou nezralost byl doporučen odklad školní docházky. Po vyšetření ve Speciálně-pedagogickém centru (dále SPC) jí byla diagnostikována lehká mentální retardace, ADHD a s nástupem do školy i specifické poruchy učení.

Školní anamnéza

Dívka nastoupila do základní školy v 7 letech. Vzdělávání začala v běžné škole. Měla problémy se psaním i čtením. Pro celkovou jazykovou bariéru, diagnostikovanou závažnou dysortografii a středně těžkou dysgrafii a dyslexii byl doporučen přestup do ZŠ praktické. Dívka pracovala podle Rámcového vzdělávacího programu (dále RVP) s minimálními výstupy. Na základní škole bývala pasivní a učení ji nebavilo. Ráda se zúčastňovala pohybových aktivit a jakýchkoliv praktických činností. Na odborném učilišti, kam dívka nastoupila po absolvování základní školy je dívka ubytovaná na internátě. Dívka si zde nachází nové kamarády a postupně se dostává z uzurpátorského vlivu rodičů. Má zájem o studium – především odborné předměty a odborný výcvik dívku baví. Při studiu 2. oboru mohlo u dívky dojít k uznání všeobecně vzdělávacích předmětů, a absolvování jen odborných předmětů a praktické výuky, rodiče se po poradě rozhodli, aby dívka dané předměty navštěvovala také. Každé 2 roky absolvuje vyšetření ve SPC.

Vyjádření SPC

Dívka působí velmi spokojeně, dosahuje průměrných výsledků, největší problémy převládají v českém jazyce, v důsledku specifických poruch učení. Rodina po celou dobu spolupracuje dobře. Občas problémy s chováním a trucovitostí. Ráda pomáhá slabším, je empatická. U dívky nadále přetrvávají specifické poruchy učení, přetrvává porucha pozornosti a aktivity. Všechny obtíže se navzájem

prolínají a vzájemně se ovlivňují. U dívky bylo z tohoto důvodu doporučeno vzdělávání v dalším oboru. Pro úspěšné zvládnutí je významný přístup žáka ke studiu – je třeba jeho aktivita, zájem a snaha.

Vyjádření učitelky odborného výcviku 1. oboru (Pečovatelské služby)

Dívka na obor Pečovatelské služby nastoupila na přání rodičů. Už od začátku dívka zmiňovala, že se chtěla přihlásit na jiný obor, ale rodiče byli neústupní. Dívka vykonávala povinný praktický výcvik v domově s pečovatelskou službou. Po celé tři roky pracovala s dobrými výsledky a s minimální absencí. Její chování vůči autoritám bylo občas výbušné a nevhodné. Naproti tomu chování ke klientům domova pro seniory bylo velmi vstřícné, dívka byla velmi ochotná a empatická. V 1. ročníku pracují žáci 6 hodin ve 2. a 3. ročníku 7 hodin. Dívka zvládla maximálně 4 hodiny, poté již byla unavená a většinu času někde posedávala. Pokud byla ještě požádána o jinou a méně náročnou práci, stávala se výbušnou. Žáci oboru Pečovatelské služby mají v učebním plánu nejen základy pečovatelství, ale též se zabývají šitím, praním a žehlením prádla a přípravou jednoduchých pokrmů. A právě příprava pokrmů dívku ve druhém ročníku nadchla natolik, že se rozhodla přestoupit na obor Kuchařské práce. Rodiče dívku přesvědčili, aby obor dokončila. Závěrečné zkoušky dívka zvládla s průměrnými výsledky, ale oboru se věnovat nechtěla. Učitelka odborného výcviku se dále vyjádřila, že dívka nebyla připravena nastoupit na trh práce. V pečovatelských službách se většinou pracuje ve dvanáctihodinových směnách, což by dívka nezvládla.

Příprava žáků probíhá v Domovech pro seniory. Názory zaměstnanců na žáky jsou vesměs kladné. Žáci měli v loňském školním roce výjimku a jako jediný obor v době pandemie nadále docházeli na praktickou výuku a pomáhali ve velice ztížených podmínkách s péčí o seniory. Dle učitelky připravila tato doba žáky na profesní dráhu nejlépe za posledních několik let. Žáci pracovali neúnavně, bez odmlouvání, poněvadž si uvědomovali, že je jejich pomoci opravdu zapotřebí.

Vyjádření učitelky odborného výcviku 2. oboru (Kuchařské práce)

Dívka nastoupila na obor Kuchařské práce. Bylo vidět prvotní nadšení, kdy dívka zmiňovala, že by se této profesi ráda věnovala i v budoucnu. Dívka je velmi šikovná a prospívá s dobrými výsledky. V letošním školním roce bude vykonávat závěrečnou zkoušku a dokonce dostala nabídku na práci u smluvního partnera, kde vykonává praktickou výuku. Je velmi vstřícná k ostatním spolužákům a ochotně jim pomůže, když potřebují. Učitelka se domnívá, že hlavním důvodem zlepšení pracovního výkonu, ale i výbušného chování je delší pracovní příprava na povolání. Po ukončení prvního oboru nebyla dívka ještě připravena na pravidelné směny a dlouhodobé pracovní nasazení.

Příprava žáků probíhá u několika smluvních partnerů školy. Na některých pracovištích zapojují žáky už od 1. ročníku do veškerých činností v kuchyni, jinde žáky pustí pouze k mytí nádobí. Jak dodává učitelka, nelze si vybírat, poněvadž není mnoho podniků, kde mají o žáky zájem. Většina firem se domnívá, že by jim pouze překáželi. Žáci pracují též na odborných učebnách v areálu školy, kde jsou plně vybaveny cvičné kuchyně, ale nejvíce zkušeností samozřejmě získají v plném provozu závodních kuchyní. Pokud mají žáci o obor opravdový zájem, lze během třech let studia získat zkušenosti pro zahájení profesní dráhy. Jestliže žáky obor nezaujal, je zřejmé, že profesní uplatnění nebude jednoduché.

Rozhovor s dívkou (přepis rozhovoru)

S dívkou jsem se sešla o přestávce na učebně odborného výcviku. Po žádosti o rozhovor, který jsem si s jejím svolením mohla nahrávat, začala dívka ochotně zodpovídat mé otázky. *„Výuční list mám na pečovatelku, teď se učím na kuchařku. Na pečovatelku mě přihlásili rodiče, já jsem chtěla být vždycky kuchařka. Když jsem se vyučila pečovatelkou, nechtěla jsem jít ještě do práce, necítila jsem se na to. Rodiče mi dovolili jít na kuchařku. Když srovnám oba obory, pečovatelka byla těžší, nejtěžší mi přišlo šití, ale zase mě bavila práce s lidma, ráda jsem jim pomáhala a ráda jsem si s nimi povídala. Kuchařka není tak těžká, ani odborný předměty, baví mě vaření, často vařím i doma, dokonce mi nabídli i místo, ale já myslím, že mi mamka vybrala pečovatelku správně, je to práce, kterou bych chtěla dělat. Kuchařinu mám ráda, ale vařit můžu doma, práce*

v domově důchodců mi přijde důležitější. Je asi dobře, když budu mít dva výuční listy, protože jestli nezvládnu dlouhý směny v důchoďáku, tak půjdu třeba někam do kuchyně." Dívka působila po celou dobu velice uvolněně a ochotně nabízela v případě potřeby doplnění jakýchkoliv informací.

4.4.2 Kazuistika č. 2

Dívka, 25 let

Rodinná anamnéza

Dívka vyrůstá v úplné rodině. Rodiče mají střední vzdělání s maturitou. Matka pracuje jako účetní, otec je řidič s povolání. U staršího bratra byla diagnostikována porucha autistického spektra. Ten nyní pracuje v chráněných dílnách. Rodiče jsou hodně pracovně zaneprázdněni, a proto v domácnosti často pomáhá babička, u které sourozenci tráví i většinu prázdnin. Jedná se o plně funkční rodinu. Dívka ráda sportuje, nejraději jezdí s rodiči na výlety na kolech a chodí procházky do přírody.

Osobní anamnéza

Porod proběhl předčasně ve 36. týdnu těhotenství císařským řezem. Následné měsíce docházelo k výraznému opožďování kognitivních funkcí. Dívka začala chodit v 15 měsících. Zaostávala i v řečových dovednostech. Dívka nastoupila do mateřské školy téměř v pěti letech. Na doporučení MŠ bylo dívce doporučeno vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně, které dívka absolvovala v 6 letech. Byl doporučen odklad školní docházky. Pro projevy ADHD a mentální retardaci je dívka v péči SPC. Diagnostikovaná lehká mentální retardace je na dolní hranici a spíše inklinuje ke středně těžké. Dívka pravidelně navštěvuje pedopsychiatrii, klinického psychologa a očního lékaře.

Školní anamnéza

Na doporučení mateřské školy přichází dívka do pedagogicko-psychologické poradny. Po ukončení mateřské školy v 7 letech dochází k přímému zařazení do základní školy praktické, kde měla individuální přístup. Zvládala předměty

verbální, které byla schopna se pod pravidelnou péči rodičů naučit, ale vázla v matematice. Logická a analyticko-syntetická úvaha a zpomalené psychomotorické tempo nedovolilo úspěch. Kompenzovala mnohomluvností, komunikací, sebeprosazováním. Po ukončení nastupuje dívka na střední odborné učiliště, kde v současné době dokončuje druhý obor vzdělávání.

Vyjádření SPC

Dívka je velmi komunikativní. Nemá správný odhad norem. Při práci je vzdorovitá, trucovitá. Mezi 18 - 21 rokem několik útěků z domova. V současnosti došlo k výraznému zlepšení. Dívka užívá medikaci na zmírnění projevů vzteku. U dívky nadále převažují v zátěžových situacích psychické problémy – afektivní labilita, úzkostné a depresivní stavy. Dívka je nesamostatná, s pomale protrahovanou adaptací na nové a neznámé osoby a prostředí. Má nereálné plány. Dívce bylo doporučeno další vzdělávání. Další studium je ale spíše zdravotně sociální a režimové opatření než příprava na povolání.

Vyjádření učitelky odborného výcviku 1. oboru (Pečovatelské služby)

Dívka nastoupila na obor, který pro ni nebyl vůbec vhodný. První dny se těšila, jak bude pomáhat lidem a naučí se šít. Její představy však byly nereálné. Čím více dívka zjišťovala, že je to práce velmi náročná, tím více se u ní projevovala agrese. Nezvládala šití, prádelnu, přebalování klientů. Byla pomalá a nevýkonná. Ve stresu vzteklá a nadávající. Spolužáci s ní nechtěli pracovat ani kamarádit, na klienty v domově důchodců byla nepříjemná. Po poradě s rodiči a školním psychologem bylo dívce doporučeno obor opustit a nastoupit na jiný obor vzdělávání.

Vyjádření učitelky odborného výcviku 2. oboru (Prodavačské práce)

Dívka nastoupila na obor Prodavačské práce po neúspěšně ukončeném oboru. Po konzultaci s rodiči i z rozhovoru s předešlou učitelkou odborného výcviku byly nastaveny určité minimální výstupy, které dívka musí během praktické výuky zvládnout. Na doporučení SPC byl k dívce doporučen asistent pedagoga. Dívka se s pomocí asistentky začlenila do třídního kolektivu, kde si postupně našla několik kamarádů. Na pracovišti doplňovala zboží, její výsledky byly nevyhovující, při

kontaktu se zákazníkem bývala nervózní, pokud si nevěděla rady. Za pomoci asistentky se její netrpělivost a vznětlivost dala postupně korigovat. Dívce byly zařazeny při projevech únavy častější přestávky. Dívka ukončila studium s průměrnými výsledky. Určité zlepšení nastalo, ale k samostatné profesní dráze tato dívka není.

Praktická výuka probíhá v supermarketech, kde jsou žáci rozděleni do různých úseků. U jednoho ze smluvních partnerů dochází k neshodám, poněvadž žáci zde pouze rovnají zboží v regálech a k ničemu jinému je nepustí. V ostatních provozovnách umožňují žákům pracovat za pultem, žáci mohou samostatně vyskladňovat zboží, pomáhat v pekárně i na ostatních úsecích prodejny. Poněvadž se těžko shání provozovny, kde lze se žáky vykonávat praktickou výuku, situace se vyřešila následujícím: Na prodejně, kde žáky nechávají pouze rovnat zboží, dochází žáci 1. ročníku – ti se zde především seznámí se zbožím a chodem prodejny. V dalších ročnících už pracují na jiných prodejnách.

Vyjádření učitelky odborného výcviku 3. oboru (Zahradnické práce)

Dívka nastoupila na nově otevřený dvouletý učební obor. Ačkoliv si dívka mohla zažádat o uznání všeobecných předmětů a docházet pouze na praktickou výuku a odborný výcvik, rodiče si přáli, aby dívka docházela do školy na všechny předměty. Většinu odborného výcviku tráví žáci ve venkovním prostředí, což se dívce velice líbí. Jak sama říká, babička má velkou zahradu a v létě tam tráví většinu času. O obor dívka projevila obrovský zájem, dle učitelky by dívka mohla najít uplatnění jako pomocná pracovnice v některém zahradnictví. Muselo by se však jednat o zkrácený úvazek (max. 4 hodiny), protože delší pracovní doba dívku nadále velmi unavuje.

Rozhovor s dívkou

S dívkou jsem se sešla během přestávky ve venkovním areálu školy, kde žáci oboru zahradnické práce vykonávají odborný výcvik. Na otázky odpovídala ochotně. *„Nejdřív jsem šla na pečovatelku, ale tam mě to moc nebavilo. Mamka s taťkou mi poradili, abych šla na prodavačku. To bylo dobrý, ve škole jsem měla plno kamarádů a na praxi jsem doplňovala zboží, paní mistrová říkala, že by to šlo*

udělat hezčí, ale mně se to líbilo. Občas jsem pomáhala hledat zákazníkům zboží, ale někdy jsem ho nenašla a byla jsem z toho smutná. Prodávat bych jednou chtěla. Až se vyučím zahradnicí, otevřu si květinářství a budu tam prodávat kytky. To mě bude hodně bavit. Teď na praxi zdobíme pořád věnce, to mi fakt jde, ty tam potom budu taky prodávat. Ve škole mě to moc nebaví, ale naši říkají, že tam musím chodit. Na praxi je to lepší, jsme celej den venku a pracujeme. Myslím si, že práci najdu v pohodě, protože mám praxi z obchodu a ještě teď budu znát všechny kytky a budu moct dělat lidem třeba výzdobu na svatby." Dívka byl po celou dobu rozhovoru velmi vstřícná, na otázky však odpovídala překotně a často odbíhala k jiným tématům a jednalo se o jeden z nejdelších a na zpracování otázek nejnáročnějších rozhovorů.

4.4.3 Kazuistika č. 3

Dívka, 21 let

Rodinná anamnéza

Matka i otec mají středoškolské vzdělání. Dívka vyrůstá v neúplné rodině pouze s matkou. K rozvodu rodičů došlo, když bylo dívce 5 let. Dívka nemá žádné sourozence, s otcem se stýká cca 1 víkend v měsíci, má s ním dobré vztahy. Otec bere dívku na výlety a snaží se jí maximálně věnovat. Matka je velice úzkostlivá a při jakémkoliv nezdaru se obrací na odborníky. S dívkou často navštěvují české památky a cestují vlakem. Jejich vztah je přátelský.

Osobní anamnéza

Dívka se pohybuje na horní hranici lehké mentální retardace. Do mateřské školy nastoupila ve 4 letech. Podle učitelek zvládala dívka dobře samoobsluhu, byla kamarádská k ostatním dětem, velmi živá, ale nerespektující pokyny dospělých. Oproti ostatním dětem byla velmi často nemocná. Dívka dochází na pravidelné prohlídky na kardiologii, kde je pozorována pro vrozenou srdeční vadu, dále navštěvuje endokrinologii – zde jí byla diagnostikována snížená funkce štítné žlázy. Dívka není schopna podřídit se pokynům dospělého, díky svému chování zažádala maminka o vyšetření klinickým psychologem, kde byla zjištěna

hyperkinetická porucha. Byla aplikovaná medikace, po níž dochází k celkovému zklidnění, zůstávají však poruchy pozornosti. Dívka je velice kreativní, ráda kreslí a vyrábí figurky z modelíny.

Školní anamnéza

V pěti letech byla odeslána na doporučení mateřské školy na vyšetření do pedagogicko-psychologické poradny, kde byl dívce doporučen odklad školní docházky. Po přestěhování začala dívka navštěvovat speciálně pedagogické centrum. V sedmi letech nastoupila do základní školy. 1. stupeň absolvuje výuku s ostatními žáky. Dívka byla často nesoustředěná, o výuce vykřikovala a rušila ostatní spolužáky. Díky výborné spolupráci třídní učitelky a matky bylo učivo, které dívka nestihla pochopit ve škole doučeno matkou. Na 2. stupni už dívka nestačí tempu spolužáků a proto je vzdělávána s minimálními výstupy RVP. Matka nesouhlasí s přechodem na základní školu praktickou. Ačkoliv nebyla inkluze ještě tolik rozšířena a výuka byla problematická, matka, učitelé a spolužáci výborně spolupracují. Dívka je často nemocná, ale matka s ní veškeré učivo vždy doplní. Po ukončení nastupuje dívka na učební obor.

Vyjádření SPC

Dívka ve škole prospívá pouze s upravenými výstupy bez asistenta pedagoga. Matka se dívce dostatečně věnuje, dívka je pod jejím vlivem a ve všem se jí podřídí. Po medikaci dochází k výraznému zlepšení. Jedná se o vznětlivou dívku, která špatně zvládá kritiku na svoji osobu. Po přechodu na učiliště je po konzultaci ukončena medikace pro celkové zlepšení. S matkou proběhla schůzka ohledně pomalého tempa dívky. Byl doporučen nácvik tempa v domácím prostředí. Kontroly v SPC jsou však nadále doporučovány.

Vyjádření učitelky odborného výcviku 1. oboru (Pečovatelské práce)

Dívka nastoupila na obor s kamarádkou ze základní školy. Jednalo se o dívku se zájmem o obor. Příprava na výuku byla vždy výborná, bylo znát dobré rodinné zázemí. Dívka vykonávala praxi v domově pro seniory, kde byly její pracovní výsledky uspokojivé. Práci provedla zodpovědně a správně, ale byla velmi pomalá. To, co ostatní spolužáci zvládali za 15 minut, trvalo dívce i hodinu. Když

například dívka převlékala postele, pracovala 5 minut, poté se „zasnila“ a dalších 10 minut se dívala s okna. Pokud byl na dívku vyvíjen tlak ohledně zrychlení, byla vznětlivá a v některých situacích i vulgární. Po konzultaci s matkou, školním psychologem a SPC bylo doporučeno předcházet stresovým situacím a nechat dívku pracovat jejím tempem. Matka přislíbila, že bude s dívkou trénovat zrychlení pracovního tempa. Dívce kromě pomalého pracovního tempa nebylo co vytknout a obor ukončila s výbornými výsledky. Pracovní uplatnění by pro dívku po ukončení oboru nebylo vhodné. Její vznětlivé a pomalé pracovní tempo by v jakékoliv firmě bylo nepřijatelné.

Vyjádření učitelky odborného výcviku 2. oboru (Cukrářská výroba)

Dívka je v současné době ve 3. ročníku oboru cukrář. Jedná se o velice kreativní dívku. Její tempo při práci je pomalejší než u ostatních žáků, ale výsledná práce je dokonalá. Dokáže si s výrobou zákusků a dortů vyhrát a dokonale nazdobit. Chování dívky se zlepšilo, není už tak vznětlivá a nechá si poradit, bez toho, aby to brala jako útok na svou osobu. U dívky je největším problémem normování surovin při výrobě. Bylo by třeba nadále trénovat matematické dovednosti, především převody jednotek, aby došlo k jejich osvojení. Pokud by se dívka chtěla věnovat v budoucnu této profesi, je zde jistá šance na uplatnění, díky dívčině smyslu pro detail. Muselo by se však jednat o práci v kolektivu, kde má každý cukrář na starosti určitý druh práce.

U jednoho ze smluvních partnerů, kde vykonávají v současnosti cukráři odborný výcvik je velkým problémem nedostatek práce pro všechny učně. Největší zájem je v období vánoc a velikonoc. Žáci jsou poté znuzení nedostatkem činnosti. V některých jiných školách lze žáky rozmístit samostatně na jiné provozovny, kde pracují pouze pod dohledem instruktora, bohužel u žáků se SVP není tato možnost reálná. Nejvíce se žáci seznámí s cukrářkou výrobou na našich cvičných učebnách. Pro žáky je však přínosnější práce v reálném prostředí budoucího pracoviště.

Rozhovor s dívkou

S dívkou jsem si naplánovala schůzku během přestávky na oběd. Sešly jsme se ve sborovně. Dívka byla předem informována o průběhu schůzky nejen mnou, ale i matkou, které byl účel schůzky také sdělen. Rozhovor s dívkou proběhl v krátkém čase, její odpovědi byly stručné a dostačující. *„Na pečovatelku jsem šla s kamarádkou ze základky. Mamky jsem se zeptala, jestli bych tam mohla jít a ona souhlasila. Teď se ještě učím na cukrářku. Na cukrářku jsem šla, protože mamka říkala, že stejně zatím nikde neseženu místo, protože nemám moc zkušeností s tou pečovatelkou. My s mamkou doma pečeme, tak mamka řekla, že bych se mohla naučit hodně nových věcí. Nevím, jestli mi pomůžou dva výuční listy při hledání práce, mamka říká, že hlavně potřebuju zkušenosti a praxi. Radši bych ale dělala cukrářku, na praxi je to fajn, lepší než ve škole, tam je nuda.*

4.4.4 Kazuistika č. 4

Dívka, 22 let

Rodinná anamnéza

Dívka vyrůstá v neúplné rodině pouze s matkou a dvěma sourozenci. Matka má základní vzdělání a pracuje jako uklízečka. Pracovní návyky matky jsou nezodpovědné a pro časté absence se jedná o několikáté zaměstnání v posledních letech. Rodiče jsou rozvedeni, otec je v současnosti ve výkonu trestu. Starší sestra je vyučená prodavačka, v současné době je nezaměstnaná. Mladší sestra navštěvuje základní školu. Rodina je pod dohledem Orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD), pro časté absence ve škole a celkové zanedbávání dětí. Vztahy v rodině jsou napjaté, matka je přísná, ale nedůsledná. V rodině je znát nedostatek financí – po výplatě si rodina žije na „vysoké noze“, s blížící se výplatou se však nedostává ani na základní potraviny.

Osobní anamnéza

Porod proběhl v termínu, ale dívka měla nízkou porodní váhu. Dochází k průběžnému opožďování kognitivního vývoje. Mateřskou školu začala

navštěvovat ve 4 letech. Dívka byla často plačtivá, uzavřená do sebe. Vyhýbala se kontaktu s ostatními vrstevníky, dokázala si hrát celé dopoledne sama. Dívka je v péči neurologa pro celkový psychomotorický neklid a dále navštěvuje logopedii.

Školní anamnéza

Učitelky z MŠ doporučily matce vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně, kde byl doporučen odklad školní docházky. Od šesti let je dívka v péči SPC. Dívce byla diagnostikována lehká mentální retardace a úzkostné stavy. Do školy dívka nastoupila v 7 letech. Dívka trpěla ranními neurózami, adaptace na školní prostředí probíhalo s obtížemi, dívka se vyhýbá dětem a nemá žádné kamarády. V kolektivu je neoblíbená, děti dívku často slovně napadají a posmívají se jí. Časté absence zapříčinily opakování 1. třídy. Dívka zvládala učivo s velkými obtížemi, byly doporučeny didaktické a názorné pomůcky a vzdělávání podle minimálních výstupů RVP. Na konci 4. třídy bylo navrhnuto přeřazení do základní školy praktické. Zde dochází ke zlepšení studijních výsledků. Po absolvování ZŠ praktické nastupuje dívka na učební obor.

Vyjádření SPC

Jedná se o tichou, uzavřenou dívku. Schází dobré rodinné zázemí a důsledná výchova. Matka toleruje časté absence. Na středním odborném učilišti se u dívky projevily úzkostné stavy, kvůli kterým dívka zanedbávala výuku. Dívka učební obor dokončila, ale pro strach ze vstupu na pracovní trh bylo dívce doporučeno setrvání na učilišti a vyučení dalšímu oboru. Kontroly jsou doporučovány 1x za 2 roky, v případě potřeby častěji. Nadále dochází ke kontrolním návštěvám dívky na SOU a též jsou nabídnuty konzultace pedagogům při vzdělávání dívky.

Vyjádření učitelky odborného výcviku 1. oboru (Prodavačské práce)

Dívka nastoupila na obor, který v předchozích letech absolvovala její sestra. Při praktické výuce v obchodě byl na dívce znát strach. Nechtěla obsluhovat zákazníky, necítila se dobře, když od ní zákazníci potřebovali poradit. Nejraději pracovala ve skladu, kde přerovnávala uskladněné zboží. Pokud věděla, že bude muset být další den na prodejně, raději nepřišla. Matka jí však veškeré absence omlouvala. Na konci 1. ročníku měla téměř 40 % zameškaných hodin. Dívce

hrozilo vyloučení ze školy. Po konzultaci dívky se školním psychologem došlo k určitému zlepšení. Vzdělávání dívky bylo zaměřeno na učení se pracovat a jednat, tj. naučit se funkčně zasahovat do prostředí, které žáky obklopuje, vyrovnávat se s různými situacemi a problémy, umět pracovat v týmu. Další s priorit bylo vyjadřovat se přiměřeně účelu jednání a zvládat komunikační situace. U dívky nadále převládala manuální zručnost při manipulaci se zbožím, skladováním a rozmisťováním zboží po prodejně. Zameškané hodiny byly stále vyšší než u ostatních žáků, ale dívka dokázala ukončit obor s průměrnými výsledky. Její strach s kontaktu s lidmi však přetrvával a proto by pro dívku v současné době nebylo vhodné ucházet se o místo v tomto oboru.

Vyjádření učitelky odborného výcviku 2. oboru (Kuchařské práce)

Po konzultaci s učitelkou odborného výcviku z předchozího vzdělávání se dalo očekávat obdobnou docházku. V 1. ročníku nastupuje dívka do závodní kuchyně, kde vykonává odborný výcvik. Jedná se o jeden z mála podniků, kde mají téměř všichni zaměstnanci velice vstřícné jednání a chování k žákům se SVP. Dívku si zde oblíbila jedna ze zaměstnankyň a dívka s ní velice ráda pracuje. Ačkoliv příležitostně dochází k absencím, nejsou už tak časté jako na začátku studia. Nejvíce k tomu přispělo přijetí ze strany zaměstnanců podniku. U dívky převládá manuální zručnost, je pracovitá. Ráda pracuje sama, straní se spolužákům. Pokud by dívka chtěla v budoucnu pracovat v tomto oboru, jako největší problém se jeví její nespolehlivé chování. Učňům se rozděluje práce den dopředu, aby nedocházelo ráno k prodlevám a každý věděl na jaký úsek se přesunout. U dívky se často stává, že se těší na druhý den na úsek, kam byla přidělena a poté se bez omluvení nedostaví. Pokud se její jednání nezlepší, nebude se schopna zařadit na pracovní trh.

Rozhovor s dívkou

Rozhovor s dívkou probíhal ve třídě po vyučování. Ačkoliv se s dívkou potkávám několik let, dívka byla při prvotním rozhovoru nejdříve velice ostýchavá a stydlivá. Po úvodním seznámení s otázkami se však dívka uvolnila a na otázky bezprostředně odpovídala *„Vyučila jsem se prodavačkou. Bavila mě práce ve skladu, ale lidí jsem se bála. Myslela jsem si, že když jim něco řeknu blbě, že na*

mě budou naštvaný. Tak jsem radši byla ve skladu. A když se mi nechtělo, tak jsem prostě nešla. Máma mi to vždycky omluvila. Nechtěla jsem jít zatím do práce. Neumím si představit, že bych někam chodila každej den. Úplně se mi z toho dělalo špatně, že pudu do práce. Ale máma řekla, že doma nebudu, tak jsem šla ještě na kuchařku. To je lepší než prodavačka, pracuju s paní, která je na mě hodná a hodně jsem se od ní naučila. Ale stejně se pořád bojím, že až budu v práci a nebude se mi tam líbit, tak odejdu a budu střídat práce jako máma. Ale paní v kuchyni mi říká, že sem šikovná a že bych to mohla někam dotáhnout. Jsem fakt ráda, že jsem na tu kuchařku šla, hodně mě to baví a vařím občas i doma.

4.5 Analýza výsledků případových studií

Analýza výsledků případových studií

Výzkumné oblasti	**Kategorie**
Charakteristika žáků	Nejčastější znevýhodnění žáků
	Problémy spojené se zdravotním znevýhodněním
Přínos dalšího studia	Důvody k dalšímu vzdělávání
	Vliv rodiny, kamarádů
Spokojenost na smluvních pracovištích	Přijetí ze strany spolupracovníků
	Šance na pracovní uplatnění po ukončení vzdělávání
Připravenost žáků na profesní dráhu	Ze strany žáků

Tabulka č. 2

Při vyhodnocování výsledků případových studií jsem se zaměřila na určité výzkumné oblasti, které jsem dále rozpracovala do několika kategorií.

Charakteristika žáků

Pokud je zacíleno na charakteristiku žáků, jedná se vždy o žáky s lehkou mentální retardací, pouze u dívky 2 inklinuje mentální retardace spíše ke středně těžké. Dívky 1, 2 a 3 mají přidružené ADHD, u dívky 4 dochází k úzkostným stavům. Jejich zdravotní znevýhodnění je nejčastěji omezují v praktické výuce. Dívky 1 a 3 jsou pomalé v pracovní činnosti. U dívek 1 a 2 dochází často k výbušnému jednání. Jak zmiňuje jedna z učitelek: *„Stává se to především vinou únavy a vyčerpání či nezvládnutím složitějších úkolů – dívky si poté vylévají vztek na svém okolí.“* Dívka 4 je znevýhodněna úzkostnými stavy, kdy má potřebu vyhýbat se lidem a dochází k častým absencím ve škole. Zameškané hodiny dívka moc neřešila a naopak dodala: *„když se mi nechtělo, tak jsem prostě nešla, a mamka mi to omluvila.“*

Přínos dalšího studia

Když se dívky rozhodovaly o dalším studiu, ovlivnilo je především doporučení ze strany SPC a rodičů. Doporučení ze SPC bylo u dívky 1, 2 a 4. Velké překvapení bylo u dívky 2, které rodiče vybrali obor, o který neměla původně zájem. V současné době končí druhý obor, který si sama vybrala. Během let však dospěla k názoru, že jí rodiče vybrali obor správně a v budoucnu chce být pečovatelkou. Dívka 3 se rozhodla na základě matky, která se domnívala, jak vyplynulo z rozhovoru s dívkou, že by bez praxe našla těžko pracovní uplatnění. Dívka 4 sama přiznává: *„vstup na pracovní trh bych v současné době opravdu nezvládla.“*

Spokojenost na smluvních pracovištích

Ve všech případech jsou dívky na praxi spokojené, u dívky 4 došlo i díky vstřícnosti jedné zaměstnankyně k určitému zlepšení a motivaci k práci. Jak dodává, je moc ráda, že na další obor šla, protože jí i více baví. U dívky 1 došlo i k pracovní nabídce od smluvního partnera, kterou však odmítla, poněvadž by se chtěla věnovat původnímu vyučenému oboru. Ostatní dívky se domnívají, že jim

2 výuční listy pomůžou v pracovním uplatnění a jak shodně zmiňují *„když mě nebude obor bavit a naplňovat, pořád můžu jít dělat do jiného oboru.“*

Připravenost na profesní dráhu

Pokud se jedná o připravenost na profesní dráhu, všechny dívky si myslí, že je tato šance po vyučení dalšímu oboru již reálná. Dívka 2 je přesvědčena o perfektní přípravě na pracovní trh a dokonce uvažuje o propojení zahradnického a prodavačského oboru. Jak zmiňuje: *„ Budu pěstovat kytky,* a protože *jsem prodavačka, otevřu si květinářství a budu je tam prodávat.“* Dívka 4 má stále obavy, aby zvládla práci a nestřídala zaměstnání jako její matka.

4.6 Analýza výzkumných otázek

Na základě hlavního cíle bakalářské práce byly vyhodnoceny výzkumné otázky.

1. **Jak jsou žáci připraveni na budoucí povolání**
    a) Zjistit názory učitelů odborného výcviku na profesní přípravu žáků na smluvních pracovištích školy
    b) Zjistit s jakými problémy se na smluvních pracovištích žáci setkávají

Z pohledu učitelů odborného výcviku je nejdůležitější opravdový zájem o obor. Pokud je znát snaha a aktivita žáka v některých případech dochází i k nabídce pracovního místa od smluvních partnerů, kde žáci vykonávají odborný výcvik. Praktická výuka, která probíhá na cvičných učebnách je velice pestrá a žáci zde získají mnoho informací a zkušeností. Je však důležité zmínit, že pro žáky je přínosnější pracovat v reálných podmínkách firmy, kdy se seznámí veškerým chodem od objednávek surovin, zboží až po konečné vyskladnění či výdej. Praktická výuka, která probíhá u smluvních partnerů má však některá úskalí, která brání v kvalitnější přípravě žáků. Jedním z nich je nedostatek míst, kde žáky na praxi přijmou. Jedna z učitelek odborného výcviku navíc dodává: *„někdy jsme se žáky ve firmách, kde je mají jako pomocnou pracovní sílu, žáci pouze myjí nádobí a poslouchají příkazy - přines, podej, odnes. Bohužel s tím často nemůžeme nic dělat, poněvadž praxi někde vykonávat musíme“*. Dalším

negativním bodem je ambivalentní postoj zaměstnanců k žákům. Zaměstnanci nechtějí se žáky pracovat a dávají jim pouze podřadné práce. Naproti tomu lze však zmínit i velice vstřícné jednání některých zaměstnanců, ochotu pomáhat a vychovat si potenciální budoucí zaměstnance podniku. Zde lze doložit příklad jedné z dívek na oboru Kuchařské práce, která díky vstřícnému chování jedné z kuchařek omezila časté absence a zlepšila se jak po pracovní, tak po psychické stránce. Důležité je zmínit, že žáci dle vyjádření navštěvují praktickou výuku rádi a v mnoha případech, kdy se k nim zaměstnanci nechovají korektně si to ani neuvědomují jako jejich učitelé.

2. Jaká pozitiva vidí žáci, pokud budou vyučeni ve dvou oborech?

Žáci se domnívají, že pokud budou mít 2 výuční listy, bude pro ně snazší najít pracovní uplatnění. Pokud selžou v jednom oboru, nebo je nebude naplňovat, pokusí se uplatnit v druhém oboru. Mohou si vyzkoušet práci na více pracovištích a zjistit jaké pracovní předpoklady jsou důležité pro výkon práce. Jak udává jedna z dívek: *„jestli nezvládnu dlouhý směny v důchoďáku, tak půjdu třeba někam do kuchyně.“* Je zde tedy opravdu znát, že si dívky uvědomují rozšířené spektrum možností.

3. Kterým žákům je další studium doporučováno?

Na základě analýzy případových studií je patrné, že zvláště u žáků se SVP je přínosnější další vzdělávání. Nejedná se o to, že se žákům nechce pracovat, jde spíše o delší přivykání pracovním návykům. Kdyby tito žáci nastoupili na trh práce a nedokázali by být aktivní celou pracovní směnu, docházelo by k častému střídání zaměstnání a následnému pocitu pracovního selhání, méněcennosti a frustraci. Z toho důvodu je na základě vyhodnocení situace pracovníka ze SPC doporučeno další vzdělávání. Jak vyplynulo z případových studií, ve většině případů došlo k výraznému posunu a zlepšení v přípravě na budoucí povolání. U jedné z dívek je pracovní uplatnění nereálné, nebo spíše vykonávané v chráněných dílnách, ale jak dodává pracovník ze SPC: *„další vzdělávání je doporučeno spíše ze zdravotně sociálního a režimové opatření, kdy na žáky působí nějaké podněty.“*

4.7 Diskuze

Pokud se ohlédneme o několik let zpět, kdy byla základní škola osmiletá, žáci ji opouštěli ve 14 letech a po absolvování tříletého učebního oboru, tj. v 17 letech hledali uplatnění na trhu práce, je tato představa do dnešní doby téměř nereálná. Výzkumné šetření bylo prováděno na základě subjektivního zjištění, že žáci, kteří studují druhý obor, jsou sebejistější a o práci mají větší zájem, protože si většinou další obor vyberou na základě vlastního rozhodnutí. Během rozhovorů s ostatními učiteli odborného výcviku došlo ke vzájemné shodě, že další vzdělávání žáků je v některých případech nezbytné. Jak uvádí Bartoňová a kol. (2013) rodiče žáků s mentální retardací jsou nakloněni dalšímu vzdělávání z důvodu nesamostatnosti žáka. Na praktických školách dvouletých přetrvává trend opakování ročníku, aby byla alespoň o jeden rok prodloužena školní docházka. Rodiče se obávají, že pokud jejich dítě nenajde pracovní uplatnění po ukončení vzdělávání, bude zůstávat samo doma. Rodiče vidí problém v tom, že nikdy neví, co doma udělají. Zároveň by u dětí docházelo k destrukci sociálních vazeb a společenské izolovanosti. Proto možnost dalšího vzdělávání vítají. U žáků dochází k režimovým opatřením, upevňují se sociální vazby se spolužáky.

Poněvadž školy nabízí vzdělávání dalšímu oboru v posledních letech, není ještě mnoho publikací, které by se tímto tématem zabývaly. Z reakcí rodičů žáků, kteří navštěvují dané učiliště je však znát, že si uvědomují, jak je nabídka dalšího vzdělávání pro jejich děti důležitá a může jim pomoci v budoucím profesním uplatnění. Rodiče jsou seznámeni pracovníky SPC, proč je další vzdělání pro jejich děti vhodné a záleží pouze na jejich rozhodnutí, zda nabídku přijmou či nikoli.

Z případových studií bylo verifikováno, že žáci mají více času připravit se na profesní uplatnění a ve většině případů je to pro ně přínosné. Shodně došly všechny dívky k závěru, že jim další výuční list přinese nějaké benefity. Ať už se jedná o možnost výběru ve více povoláních, či propojení obou oborů.

Jako závažný problém se jeví nedostatečný zájem o učně ve firmách. U cukrářů by bylo vhodné mít vlastní provozovnu, jako je to běžné na jiných školách. Uplatnění by zde našli i žáci z oboru Prodavač, ti však mají pracovní zázemí vyhovující. Během výzkumného šetření jsem se nemusela potýkat s většími

problémy. Jediným možným úskalím mohou být zkreslené informace o žácích, kteří téměř celý 2. ročník strávili na distanční výuce. S pohledu učitelek odborného výcviku však došlo k doplnění učiva. Dle mého názoru, je důležité rodiče informovat o možnosti dalšího vzdělávání jejich dětí. Hlavním důvodem je fakt, že až po dosažení výučního listu si teprve někteří žáci uvědomí, že by se chtěli věnovat něčemu jinému. V jedné z případových studií vystupovala dívka s úzkostnými stavy. Pro tyto žáky je též vhodné setrvání na učilišti, kde budou mít delší čas na adaptaci na pracovní prostředí.

ZÁVĚR

Bakalářská práce se zabývala žáky se SVP a jejich přípravou na budoucí povolání. Začleňování těchto žáků na trh práce je obtížnější než u běžné intaktní společnosti. Žáci s jakýmkoliv omezením či znevýhodněním jsou často zaměstnavateli odmítáni, což v nich může vzbuzovat frustraci. Odborná učiliště nabízí těmto žákům možnost vzdělávat se v dalším oboru a žáci a často i rodiče tuto možnost kvitují.

V bakalářské práci bylo popsáno odborné učiliště, ve kterém proběhlo výzkumnému šetření. Výzkumné otázky byly vytvořeny na základě praktických zkušeností učitelky odborného výcviku. Zpracované případové studie vznikly dlouhodobým pozorováním žáků během praktické výuky a rozhovorů s učiteli odborného výcviku prvního a druhého oboru vzdělávání. Dále probíhaly rozhovory se žáky a speciálním pedagogem ze SPC. Následnou analýzou bylo možno zodpovědět na výzkumné otázky, které potvrdily vhodnost delší přípravy na uplatnění na trhu práce. V diskuzi došlo k rozboru otázek zodpovězených učiteli a žáky a porovnání jejich názoru na problematiku profesní přípravy a přínosu dalšího vzdělávání.

Ačkoliv výzkumné šetření probíhalo za ztížených podmínek v době pandemie, podařilo se veškeré rozhovory uskutečnit v určeném termínu. Milým překvapením bylo vstřícné jednání ze strany SPC, učitelů, rodičů i samotných žáků. Zklamáním bylo vyjádření některých učitelů odborného výcviku o pracovištích, kde vykonávají praktickou výuku. Zaměstnavatelé by měli žákům pomáhat se začleněním do pracovního procesu, už jen z toho důvodu, že jednou budou potřebovat nové kvalifikované zaměstnance. A jakou praxi jim zprostředkují, takoví zaměstnanci je jednou budou žádat o pracovní uplatnění. Velkým pozitivem bylo zjištění, že žáci chodí na praktickou výuku rádi, a že se cítí dobře připraveni na budoucí povolání.

Ve výzkumném šetření byla zjištěna pozitiva dalšího vzdělávání a proto je důležitý tento fakt dostat do podvědomí všech zainteresovaných institucí.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BARTOŇOVÁ, M., PITNEROVÁ, P., VÍTKOVÁ, M. et al. Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami ve středním školství. Brno: Paido, 2013. 259 s. ISBN 978-80-7315-243-7.

BARTOŇOVÁ, M., PITNEROVÁ, P., VÍTKOVÁ, M. et al. Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami II. 1. vyd. Brno: Paido, 2008. 369 s. Edice pedagogické literatury. ISBN 978-80-7315-170-6.

BARTOŇOVÁ, M., VÍTKOVÁ, M. et al. Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami IV. 1. vyd. Brno: Paido, 2010. 384 s. ISBN 978-80-7315-201-7.

BARTOŇOVÁ, Miroslava. *Specifické poruchy učení: text k distančnímu vzdělávání.* 2., rozšířené a aktualizované vydání. Brno: Paido, 2018. 243 stran. ISBN 978-80-7315-266-6.

BAZALOVÁ, Barbora. Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v zemích Evropské unie a v dalších vybraných zemích. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006. 188 s. ISBN 80-210-3971-X.

ČERNÁ, Marie. *Česká psychopedie: speciální pedagogika osob s mentálním postižením.* Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2008. 222 s. ISBN 978-80-246-1565-3.

DRTÍLKOVÁ, Ivana. *Dítě s hyperkinetickou poruchou.* 1. vyd. Praha: Gasset, 2006. 55 s. ISBN 80-903682-6-3.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu.* Překlad Vladimír JŮVA. Brno: Paido, 2000. 207 s. ISBN 80-85931-79-6.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace.* Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. 437 stran. ISBN 978-80-262-0982-9.

HUTYROVÁ, Miluše. *Děti a problémy v chování: etopedie v praxi.* Vydání první. Praha: Portál, 2019. 207 stran. ISBN 978-80-262-1523-3.

KALEJA, Martin, ed. *Inkluzivní dimenze primárního a sekundárního vzdělávání ve speciální pedagogice.* Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2014. 200 s. ISBN 978-80-7464-692-8.

KENDÍKOVÁ, Jitka. *ADHD krok za krokem.* Praha: Raabe, [2019]. 159 stran. Dobrá škola. ISBN 978-80-7496-438-1.

KENDÍKOVÁ, Jitka. Jak zvládnout problémy dětí se školou?: děti se speciálními vzdělávacími potřebami ve škole - praktická příručka pro rodiče, učitele a další odborné pracovníky. Vyd. 1. V Praze: Pasparta, 2013. 109 s. ISBN 978-80-905576-0-4.

KOVÁŘOVÁ, R., JANKŮ, K., HAMPL, I. *Poradenský systém pro osoby se speciálními potřebami v České republice.* Vydání: první. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2015. 169 stran. ISBN 978-80-7464-792-5.

LANGER, Stanislav. *Mentální retardace: etiologie, diagnostika, profesiografie, výchova.* 3., přeprac. vyd. Hradec Králové: Kotva, 1996. 273 s. ISBN 80-900254-8-X.

LECHTA, Viktor, ed. *Inkluzivní pedagogika.* Překlad Tereza HUBÁČKOVÁ. Vydání první. Praha: Portál, 2016. 463 stran. ISBN 978-80-262-1123-5.

MICHALOVÁ, Zdeňka. Specifické poruchy učení na druhém stupni ZŠ a na školách středních. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Tobiáš, 2001. 102 s. ISBN 80-7311-000-8.

MUNDEN, Alison. *Poruchy pozornosti a hyperaktivita: přehled současných poznatků a přístupů pro rodiče a odborníky.* Překlad Dagmar TOMKOVÁ. Vyd. 3. Praha: Portál, 2008. 119 s. Speciální pedagogika. ISBN 978-80-7367-430-4.

PANČOCHA, K., Vítková, M., et al. Analýza sociálních determinantů inkluzivního vzdělávání =: Analysis of social determinants of inclusive education. 1. vyd. Brno: Paido, 2013. 319 s. ISBN 978-80-7315-245-1.

PIPEKOVÁ, Jarmila. *Kapitoly ze speciální pedagogiky.* 3. přeprac. a rozš. vyd. Brno: Paido, 2010. 401 s. ISBN 978-80-7315-198-0.

POKORNÁ, Věra. *Teorie a náprava vývojových poruch učení a chování.* Vyd. 4. Praha: Portál, 2010. 333 s. ISBN 978-80-7367-817-3.

PORTEŠOVÁ, Šárka. Rozumově nadaní studenti s poruchou učení: cesty od školních výkonových paradoxů k úspěchu. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN isbn978-80-210-7520-7.

PTÁČEK, Radek. ADHD - variabilita v dětství a dospělosti. Vydání první. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018. 127 stran. ISBN 978-80-246-2930-8.

SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika.* 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2016. 162 stran. Pedagogika. ISBN 978-80-271-0095-8.

ŠIŠKA, Jan. Mimořádná dospělost: edukace člověka s mentálním postižením v období dospělosti. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005. 100 s. ISBN 80-246-0992-4.

ŠVARCOVÁ, Iva. *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče.* Vyd. 3., přeprac. Praha: Portál, 2006. 198 s. Speciální pedagogika. ISBN 80-7367-060-7.

TRAIN, Alan. *Specifické poruchy chování a pozornosti: jak jednat s velmi neklidnými dětmi.* Překlad Michaela ŠÁROVÁ. Vyd. 1. Praha: Portál, 1997. 164 s. Speciální pedagogika. ISBN 80-7178-131-2.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese.* Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008. 870 s. ISBN 978-80-7367-414-4.

VAŠUTOVÁ, Maria. *Děti se specifickými vývojovými poruchami učení a chování a násilí ve školním prostředí.* Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2008. 274 s. Spisy Filozofické fakulty Ostravské univerzity, č. 179/2008. ISBN 978-80-7368-525-6.

VOSMIK, Miroslav. *Inkluze a kariérové poradenství.* Praha: Raabe, [2018]. 102 stran. Dobrá škola. Inkluzivní vzdělávání, 2. ISBN 978-80-7496-357-5.

ZELINKOVÁ, Olga. *Poruchy učení: dyslexie, dysgrafie, dysortografie, dyskalkulie, dyspraxie, ADHD.* 10., zcela přeprac. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2003. 263 s. ISBN 80-7178-800-7.

Elektronické zdroje

ADDitude – ADD & ADHD symptom Tests, Signs, Treatment, Support [online]. [cit. 8. 3. 2022]. Dostupné z: https://www.additudemag.com/feeling-hopeless-adhd-child-future

Nezaměstnanost absolventů/infoabsolvent.cz [online]. [cit. 5. 1. 2022]. Dostupné z: https://infoabsolvent.cz/Temata/ClanekAbsolventi/5-1-04/Nezamestnanost-absolventu/12

NIMH » Attention – Deficit/Hyperactivity Disorder [online]. [cit. 8. 3. 2022] Dostupné z: https://www.nimh.nih.gov/health/topics/attention-deficit-hyperactivity-disorder-adhd

Sdělení č. 10/2010 Sb. m. s., Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením. [online]. [cit. 6. 1. 2022]. Dostupné z: https://www.zakonyprolidi.cz/ms/2010-10

Vyhláška č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky [online]. [cit. 6. 1. 2022]. Dostupné z: https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-48

Vyhláška č. 607/2020 Sb., vyhláška, kterou se mění vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů [online]. [cit. 31. 12. 2021]. Dostupné z: https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2020-607

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti [online]. [cit. 28. 12. 2021]. Dostupné z: https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-435

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) [online]. [cit. 24. 12. 2021]. Dostupné z: https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561

PŘÍLOHY

- **Seznam obrázků a tabulek**

Tabulka č. 1: *Nabídka učebních oborů na středním odborném učilišti*…….str. 31

Tabulka č. 2: *Analýza výsledků případových studií*……str. 45

Obrázek č. 1: *Míra nezaměstnanosti absolventů v ČR podle kategorie vzdělání*……str. 18

- **Rozhovor s učiteli odborného výcviku**

Otázka:

1. Jak pracuje žák během praktické výuky?
2. Je připraven na nástup do zaměstnání?
3. Jak probíhá praktická výuka u smluvních partnerů?

- **Rozhovor s pracovníkem SPC**

Otázka:

Z jakého důvodu je žákům doporučováno další vzdělávání?

- **Rozhovor se žáky**

Otázky:

1. Z jakého oboru už máš výuční list?
2. Co studuješ v současné době?
3. Proč ses rozhodla pro další obor?
4. Domníváš se, že máš větší šanci na pracovní uplatnění?
5. Kdo ti pomáhal s výběrem oborů?
6. Jakému oboru by ses věnovala raději?